

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala

Grete-Liina Roosve
Ajakirjaniku sekkuja rolli esinemine eesti uudistekstides
Bakalaureusetöö

Juhendajad: Marju Himma-Kadakas, PhD ja Mai Beilmann, PhD

Tartu 2021

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1. Uudise diskursus	6
1.2. Objektiivsus ehk neutraalsus	9
1.3. Ajakirjanike ametialased rollid	12
1.3.1 Sekkuja roll	13
2. METOODIKA	17
2.1. Andmed	17
2.2. Kvantitatiivne analüüs	18
3. TULEMUSED	20
3.1. Ülevaade sekkuja rolli esinemisest	20
3.2. Sekkumise seos väljaandega	21
3.3. Sekkumise seos loo temaga	24
3.4. Sekkumise seos loo allikatega	27
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	30
4.1. Järeldused ja diskussioon	30
4.2. Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused	39
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	43
KASUTATUD KIRJANDUS	45
LISAD	48
Lisa 1. Väljavõte kodeerimisjuhendist: sekkuja rolli küsimused (tõlgitud eesti keelde)	48
Lihtlitsents	52

SISSEJUHATUS

Ajakirjanikel on ühiskonnas ja selle kujundamises suur roll ning tihtilugu pannakse ajakirjandust võrduma ka ühiskonna neljanda võimuga. Ajakirjanike ametialaseid rolle on viimasel sajandil peamiselt uurinud ajakirjanduskultuuri teadlased Thomas Hanitzsch ja Claudia Mellado, kellest viimase käsitluses on erinevaid rolle rohkem. Nendeks on valvekoer, sekkuja, lojaalne vahendaja ja teenindaja, lisaks võib ajakirjanik läbi oma töö teenida kodanikkonda või teha infomeelelahutust (Mellado, 2015: 597).

Käesolevas bakalaureusetöös võtan vaatluse alla ajakirjaniku sekkuja rolli, mis väljendub seisukoha võtmises, soovis kujundada avalikku arvamust ning olla muutuste eestvedajaks (Ginosar ja Reich, 2020: 4). Täpsemalt viitavad uudistekstis sekkumisele ajakirjaniku arvamus, tõlgendused, tema tehtud ettepanekud või nõudmised, iseloomustavad omadussõnad ja minavormi kasutamine (Mellado, 2015: 603). Mellado ja teised (2020: 561) on välja toonud, et sekkuja rolli puhul on erinevus ajakirjaniku arusaamast oma rollist ja selle ilmnemises uudistekstis kõige väiksem. See tähendab omakorda seda, et ajakirjanikud võtavad seda rolli teadlikult.

Sekkuja rollile omaseid tunnuseid ning sellekohast kriitikat on märgata ka eesti meediamaaastikul. Tihti võetaksegi Eestis sekkuvate ajakirjanike suhtes arvustav seisukoht, mille läbi tõmmatakse paralleele kallutatusega. Samas võib sekkuja rollist lähtumine aidata ajakirjanikel intervjuud paremini läbi viia või uudisteksti paremini koostada.

Näiteks 2017. aasta 19. aprilli „Aktuaalse kaamera“ otsestuudios intervjuueerisid Astrid Kannel ja Priit Kuusk toonast peaministrit Jüri Ratast riigieelarve teemal (Ratas "Aktuaalses kaameras"..., 2017). Küsimusele „Kas riigieelarve läheb defitsiiti?“ ei tulnud peaministrilt pärast mitut küsimist konkreetset vastust. Mõlemad saatejuhid esitasid seejärel sekkuja rollist lähtuvaid küsimusi, kus olid sees selged tõlgendused. Näiteks küsis Kannel: „(Kas) me jagame praegu raha, mida realselt ei ole olemas?“ ning Kuusk küsis: „Ehk me hakkame reservi arvelt elama?“. Sekkuvad küsimused aga viisid lõpuks sihile: peaminister vastas, et eelarve on tõepoolest järgnevad kolm aastat kerges defitsiidis.

Samas on aga endine ajakirjanik ja ERR-i nõukogu Keskerakonna fraktsiooni esindaja Marika Tuus-Laul Priit Kuuse intervjuueerimisstiili kohta öelnud: „Väga inetu, selline klähviv ja pealehüppav. Täiesti ebasoliidne,“ (Lomp ja Olup, 2019). Ka teinegi nõukogu liige, samuti

ajakirjanikuna töötanud Martin Helme tegi ettepaneku „kallutatud“ ajakirjanikud ametist eemaldada (*ibid.*). See aga tõstatab omakorda küsimuse, kas sekkuja roll tähendab kohe ajakirjaniku kallutatust või on see ajakirjanike teadlik töövõte, mis paneb allikaid küsimustele vastama ja aitab uudist paremini raamistada.

Et teha järeldusi sekkuja rolli ja kallutatuse vahel eesti meediamaastikul, on esmalt vaja uurida, millises suurusjärgus sekkumist esineb. Seesugust uurimust pole aga Eestis varem tehtud ning seega võtangi siinses töös vaatluse alla sekkuja rolli esinemise eesti uudistekstides 2020. aastal. Kasutasin analüüsimiseks rahvusvahelise uuringu Journalistic Role Performance'i andmeid, kus ühtekokku oli vaatluse all 2409 uudisteksti eesti suurimatest väljaannetest. Analüüsis olid nii trükimeedia (Postimees, Eesti Päevaleht ja Õhtuleht), teleuudised („Reporter“, „Seitsmesed uudised“ ja „Aktuaalne kaamera“), raadiouudised („Päevapilk“ ja „Päevakaja“) ning veebiportaalid (Postimees.ee, Delfi.ee ja ERR.ee).

Tegin andmete põhjal kontentanalüüsi, mille abil võrdlesin sekkumise tunnuste esinemist uudislugudes, nende omavahelisi seoseid ja sekkumise tunnuste seoseid väljaande, teema või kasutatud allikatega. Seega on bakalaureusetöö eesmärk selgeks teha, kui palju esineb eesti uudistekstides ajakirjaniku sekkuja rolli läbi tõlgendamise, arvamuse avaldamise, ettepanekute ja nõudmiste tegemise, omadussõnade lisamise ja minavormi kasutamise ning milliste mõjuritega on need seotud. Tegemist on kvantitatiivse tööga, mis annab ülevaate sekkuja rolli esinemissagedusest ja sellega seotud faktoritest.

Bakalaureusetöö eesmärgini jõudmiseks esitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Mil määral sekkuvad Eesti ajakirjanikud uudistekstidesse tõlgendamise, arvamuse avaldamise, ettepanekute ja nõudmiste tegemise, omadussõnade lisamise ning minavormi kasutamise näitel?
2. Kuidas on sekkumine seotud väljaandega, kas sekkuja rolli esineb rohkem era- või avalik-õiguslikus meedias?
3. Kuidas on sekkumine seotud loo temaga?
4. Kuidas on sekkumine seotud allikavalikuga?

Töö on jagatud nelja ossa, millest esimeses toon välja töö teoreetilised lähtekohad, täpsemalt uudise diskursuse, objektiivsuse, ajakirjanike ametialased rollid ja sekkuja rolli. Teine osa annab ülevaate uuritavatest andmetest ja kirjeldab uurimismeetodit. Kolmandas osas toon välja uurimistulemused ning viimases osas tulemuste järeldused ja diskussiooni.

1. TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Teooriapeatükis annan ülevaate uudise diskursusest (Bell, 1991; Harrison, 2008; Schudson 2003, 2011; Harcup ja O'Neill, 2017), objektiivsusest, ajakirjanike ametialaste rollide käsitlest ning töö fookusest lähtuvalt käsitlen neist rollidest enim sekkuja rolli.

1.1. Uudise diskursus

Et luua selge raamistik töös analüüsitavatele uudistekstidele on esmalt vaja selgitada uudise olemust, selle erinevaid vorme ja tingimusi, mil saab ühest tekstist uudis.

Esmalt on Schudson (2011: 171) väitnud, et uudislugu hõlmab endas mõlemat: nii uudist kui ka lugu. Tema käsitle kohaselt ei ole lihtsalt faktide rittaseadmine kohe uudis, vaid ajakirjanik peab need faktid omavahel siduma ehk nende vahel seoseid looma. Just see viis, kuidas seoseid luuakse, määrab ära, kas tegemist on näiteks kõva uudise, olemusloo, erakorralise uudise või tarbijalooga. Samas on uudislugude üks eripära tulemuse või lõpplahenduse märkimine kohe alguses ehk juhtlõiguses (Bell, 1991: 154). Seega ei ole uudislugu mitte alati lineaarne, vaid kõige olulisem (ehk tihti sündmuse tagajärg) tuuakse välja kõige esimesena. Lisaks toob Bell välja, et just keelekasutus on uudislugudes üks peamine tööriist. Ajakirjanik saab sõnadega näidata oma seisukohta, enda kohalolu tekstis, muuta loo struktuuri ja suunda, seega määrab tekstistiil ära ka uudise väärtuse (*ibid.*).

Eesti ajakirjanduse uurija Tiit Hennoste (2008: 24) on välja toonud, et uudised jagunevad peamiselt kõvadeks ja pehmeteks uudisteks. Kõvad uudised on Hennoste väitel majandusest, poliitikast, sõjast või riigikaitsest ning pehmed räägivad haridusest, kultuurist, teadusest, spordist, tehnikast, sotsiaalsetest sündmustest ja ka kuritegevusest või õnnetustest. Seda kontseptsiooni järgib ka Bell (1991: 14), tuues välja, et kõvad uudised tuleb avaldada koheselt, pehmed uudised aga nn kriitilist ajaraami ei oma. Samas erineb Belli lähenemine uudiste liigitamises Hennoste omast. Kõvad uudised on tema sõnul õnnetused, konfliktid, kuriteod, erakorralised teadaanded ning uurivad lood (Bell, 1991:14). Pehmed uudised on aga arvamus- ja olemuslood, kusjuures nende kirjutamisstiil erineb suuresti kõvadest uudistest, sest ajakirjanikele on antud rohkem vabadust (*ibid.*)

Lisaks saab eristada ka eriuudiseid, mis räägivad spordist, majandusest, kultuurist ja tehnoloogiast (Bell, 1991:14-15). Ajalehtedes on need uudised tihtilugu oma rubriikides või on teistest uudistest

eraldatud. Vahet saab teha ka väikeste uudisosadega, milleks on pealkirjad, vahepealkirjad, pildi allkirjad ja esiletõstutud tsitaadid (*ibid.*) Viimane kategooria on küll kõige väiksem, kuid läheb eraldi liigitusena kirja, kuna erinevad osad on visuaalselt ülejäänud uudistekstist teistsugused. Seega saab uudiseid eristada nii sisu kui ka keelekasutuse järgi. Samas peavad uudisel olema kindlad tunnused, sest vahepeal ainult teema järgi uudist määrata ei saa. Lisaks võib ka eri väljaannetes keelekasutus erineda: see, mis on ühes väljaandes kõva uudisena kujutatud, võib teises väljaandes olla aga pehme uudis.

Harcupi ja O'Neilli (2017: 1470-1471) väitel muutubki lugu uudislooks alles siis, kui sellel on kindlad uudisväärtused. Nende käsitluse kohaselt on peamised uudisväärtused eksklusiivsus, konflikt, üllatus või ootamatu sündmus, meelelahutus, draama, võimueliiti puudutavad teemad, asjakohasus, mõju, prominentsus, positiivne või negatiivne alatoon, mõne senise teema järelkaja, väljaande enda agenda, audiovisuaalne mõõde ning võimalus seda sisu jagada ja levitada. Need on autorite sõnul nn uued uudisväärtused ja see nimekiri peab ajas ka täiustuma. Kui muutub maailm ja areneb tehnoloogia, muutub ka meediamaaistik, mille tulemusel omakorda muutub uudis kui diskursus ning tunnused, mis muudavad ühe loo uudislooks.

Erinevaid uudisväärtusi on küll väga palju, kuid need on vaid üheks aspektiks uudise koostamise juures, kusjuures neist lähtumine on iga ajakirjaniku ja meediaväljaande enda subjektiivne valik (Harcup ja O'Neill: 2017, 1471). Seega on uudisväärtused uudiste koostamisel ajakirjanikele vaid juhendiks, sest mõni teema, kus ajakirjanik isiklikult võib näiteks draamat tajuda, ei kvalifitseeru ilmtingimata uudisena. Järelikult peavadki ajakirjanikud otsustama, millised väärtused on teistest olulisemad ning hindama eri uudisväärtuste koosmõju ning selle põhjal langetama valiku: millisest teemast saab uudist kirjutada ja millisest mitte.

Samas võib uudiseid pidada omaette kultuurivormiks, mis näitavad inimestele, mis on oluline, loogiline, millises järgus on areng maailmas ning mis teemadesse tuleks tõsiselt suhtuda (Schudson, 2011: 184). Seega ongi ajakirjanikel selles kultuurivormis kõige suurem roll, sest nemad valivad, mis on oluline, kuidas fakte loogiliselt seletada, mis teemasid kajastada ning kuidas nendesse suhtuda tuleb. Kui minna aga ajakirjanike töösse uudise kirjutamisel süvitsi, on Harrisoni (2008: 39) ühe kirjelduse järgi uudis põhjaliku uurimisega ja tugevate allikatega tekst, mis on suunatud ekspertidelt ekspertidele. Samas tõdeb ta, et kõik lugejad ei ole alati eksperdid ning kõvasid teemasid tuleb ka lihtsamalt lahti seletada.

Seega jagab Harrison (2008: 40-44) uudistekstid kolmeks: diskursiivseks, kirjeldavaks ja tendentslikuks. Neist esimene ongi just suunatud ekspertidelt ekspertidele ehk lugejad ei vaja pikemat lahtiseletust, nad on intelligentsed ja haritud (*ibid.*). Kirjeldavad uudised peavad olema neutraalsed ja seletama ära mingisuguse sündmuse kulgu, kuid ajakirjanik ei tohi seejuures oma arvamust avaldada (*ibid.*). Tendentslikud uudised on aga meelelahutuslikuma sisuga, neis võib olla sensatsiooni ning need toetuvad peamiselt inimlikule huvile (*human interest*) (*ibid.*), see tähendab omakorda aga seda, et lugu sisaldab emotsioone. Seega peab ajakirjanik uudislugu koostades arvestama ka auditooriumi eripäradega. Ta peab aru saama, kellele on uudis suunatud ning millist rolli see täidab. Kuna uudis peab lugejaskonda informeerima (Harcup ja O'Neill, 2017: 1470), siis Harrisoni (2008) käsitluse järgi ei saa kõik uudised olla diskursiivsed, kuna neis puudub lahtiseletus ja sellela pole laiemale üldsusele ka informeerimise funktsiooni.

Seega on teema kirjeldamine ja tõlgendamine uudistekstide sisu lahti mõtestamisel oluline, sest liialt keerulised mõisted ja laused uudistekstides tekitavad inimestes segadust. Selle tulemusel ei pruugi vajalik teave jõuda auditooriumini. Samas, kui uudis on suunatud spetsiifilisele auditooriumile, ei pea seal liialt tõlgendusi olema: mida laialdasemaks või pehmemaks uudise teema läheb, seda rohkem võib seal olla kirjeldusi ja ka emotsiooni.

Uudistel on seega väga oluline roll tervel meediamaastikul ja selle tulemusel ka ühiskonnaelus laiemalt. Schudson (2003: 41) on kirjutanud, et meedia ei vali otseselt seda, kuidas ja millest inimesed mõtlema peaks, vaid meedia toimib vihjeandjana, kes näitab, millal neist teemadest mõelda, mis inimestel niikuinii peas on. Seega on ajakirjanike roll anda märku, miks ja millal kõigile teadatuntud teemad ühiskonnas oluliseks saavad. Samas võib vihjeandja mõnel puhul juhtida ka auditoorium tähelepanu mõnele ebakohale ühiskonnas. Teisalt võivad ajakirjanikud anda ideid, kuidas käituda, et mingit kindlat tulemust saavutada. Viimane on aga mõjutamise eesmärk ning Eesti ajakirjandusruumis läheb see juba arvamusslugude funktsiooni alla.

Toetudes nii Schudsoni, Harcupi ja O'Neilli kui ka Harrisoni käsitlustele, saab öelda, et ajakirjanikud mängivad läbi uudistekstide ühiskonnas suurt rolli, olles vihjeandjad, tähelepanujuhtijad, ideeandjad, eksperdid ja ka neutraalsed informeerijad.

1.2. Objektiivsus ehk neutraalsus

Uudise puhul peavad fakt ja arvamus seisma teineteisest lahus (Hennoste: 2008, 91), seega tuleb uudise koostamisel silmas pidada objektiivsuse printsiipi. Selle järgi peaksid aga ajakirjanikud olema täielikult neutraalsed, kuid sekkuva ajakirjanduse puhul ei saa alati neutraalsusega paralleele tõmmata. Seega tuleb lahti seletada, kuidas objektiivsus ajakirjanduses tegelikult väljendub ning kas see välistab sekkumist.

Objektiivsus ongi tugevalt ajakirjanduse ideoloogia üheks suureks osaks (Deuze, 2005: 448). Lisaks sellele peavad ajakirjanikud järgima ka eetikat, teenima ühiskonda, edastama informatsiooni koheselt ning olema sõltumatud (*ibid.*). Kuid siiski on peamine rõhuasetus ajakirjanike töös paljude teadlaste sõnul just objektiivsusel. Conditi ja Friedmani (1998: 326) sõnul saab läbi objektiivsuse eraldada fakte väärtustest ning meedia üheks rolliks ongi seesuguste kallutamata faktide sorteerimine, nende tõesuse kontrollimine ja edastamine auditooriumile. Nad toovad välja, et objektiivsus pole väärtus omaette, vaid on juba olemasoleva informatsiooni edasiandmise viis. Seega on objektiivsus pigem ajakirjanike tööriist, mitte eesmärk, milleni püüelda.

Samas võib objektiivsus ajakirjanike arvates just olla ideaal, kuid selleni ei jõuta täielikult kunagi (Hampton, 2008). Objektiivsuse ülistamine pärineb Hamptoni (2008) sõnul Ameerika Ühendriikidest ning selle olemasolu pigem lihtsalt eeldatakse kui demonstreeritakse. Seega on objektiivsus ka mõtteviis, mitte igapäevane praktika. Samas on erinevad uuringud näidanud, et ajakirjanikel pole võimalik täielikult objektiivseks jääda ning fakti ja arvamust ei saa alati eristada (Bell, 1991: 13). Vaatamata uuringute tulemustele, on ajakirjanduses siiani tavaks objektiivsuse poole pürgimine (*ibid.*). Ka Tulloch (2014: 634) väidab, et traditsioonilist objektiivsust ajakirjanduses pole inimloomuse tõttu võimalik saavutada. Seega tekib vastuolu ka psühholoogiaga, sest kõikidel inimestel on tõekspidamised ja uskumused ning tahes-tahtmata võivad need ka ajakirjanike tekstides läbi kumada. Järelikult ei pruugi ka kõige parema tahtmise korral ajakirjanduslikud tekstid olla täiesti objektiivsed. Neis võib leida viiteid ajakirjanike maailmavaatele, otsesele arvamusele ja tunnetele.

Deuze (2005: 447) väidab samas, kui ajakirjanikud on objektiivsed (ja neutraalsed), on nad seeläbi ka usaldusväärsed. Kuid seejuures toob ta välja, et objektiivsus ja subjektiivsus ei pruugi teineteisele alati vastu rääkida. Nimelt on mõlemad ajakirjanike professionaalse identiteedi üheks osaks (Van Zoonen, 1998). Seega on subjektiivsus teatud määral just ajakirjanduses vajalik, sest

see aitab lugusid muuta isikupärasemaks ning seeläbi on neid ka huvitavam lugeda. Subjektiivsus ega objektiivsus ei välista kujundlikku keelelasutust. Küll aga on keelekasutusel objektiivsuse säilitamises suur roll. Objektiivsus on Fakazise (2006: 20) sõnul just ajakirjanike peamine vastutus ning keelekasutus peab seejuures olema täpne. Läbi objektiivsuse vastutab ajakirjanik ka tõe edastamise eest.

Fakazis (2006: 18) toob välja, et nii reportaaži ja ümberjutustuse kui ka subjektiivsuse ja objektiivsuse vahel on piir. Nimelt käivad faktipõhine reportaaž ja objektiivsus käsikäes ning sündmuse ümberjutustamine ajakirjaniku sõnade ja tõlgendustega kaldub rohkem subjektiivsuse poole. Kuid neid eristabki just keelekasutus, kuidas on allikate tegevusi ja sõnu kirjeldatud ning missuguseid omadussõnu on tekstile lisatud. Kui ajakirjanik hakkab oma sõnadega kuidagi sündmuste kulgu muutma, kaob ära ka objektiivsus. Samas, kui ta nähtut kirjeldab ja lisab sellele omadussõnu, ei tähenda see veel objektiivsuse kadumist. Mida neutraalsem ajakirjanik oma töös olla proovib, seda paremini võib jõuda tõde auditooriumini.

Objektiivsus on Condi ja Friedmani (1998: 332) hinnangul ühemõtteline ehk meediaorganisatsioonid peavad läbi sõeluma palju erinevaid infokilde ja konfliktseid allikaid ning kogutud teabest panema kokku nn tõe. Kuid teisalt on nende definitsiooni järgi objektiivsus ka nende infokildude esitamine ning just auditoorium saab selle põhjal otsustada, mis on tõde. Seega on objektiivsusel palju vastakaid definitsioone ja seeläbi muutuvad ka ajakirjanike ülesanded omavahel konfliktseks. See, kuidas objektiivsuse mõistele läheneda, jääb aga iga meediaorganisatsiooni enda valikuks, mis omakorda näitab nende sõltumatust. Lisaks toob Deuze (2005: 456) välja, et lihtsustatult saab öelda, et objektiivsus on mõlema osapoole ärakuulamine. Seega saab väita, et objektiivsus pannakse tihtilugu võrduma tasakaalustatusega. See tähendab, et uudisloos saavad sõna kõik osapooled, kes kuidagi sündmusesse puutuvad, kusjuures neile tuleks tasakaalu põhimõtte järgi võrdses mahus sõna anda.

Objektiivsus võib olla ka kui kaitsevall ajakirjaniku ja kriitiku vahel (Tumber 2012: 299). Nimelt, kui ajakirjanik koostab faktide põhjal uudist, kuid osa neist võib erinevatel põhjustel laiemale üldsusele tunduda vastuolulisena, saab ajakirjanik öelda, et toetus faktidele ning säilitas objektiivsuse. Näiteks, kui mõni poliitik esitab fakte, mida ajakirjanik kontrollida ei saa, siis vormistab ta need uudises allika tsitaadina (*ibid.*). Kui aga neid esitada tekstis nn ajakirjaniku tõena ning selle juurde pole lisatud mingisugust kinnitust, siis võib lugeja ajakirjanikku süüdistada kallutatuses. Kuna ajakirjanik on esitanud poliitiku öeldut faktina, võib jääda mulje, nagu oleks ajakirjanik kuidagi selle poliitiku poolt. Kui fakte esitada näiteks ainult ühe kindla poliitilise

liikumise või vaatenurga poolt, võib see Conditi ja Friedmani (1998: 326) sõnul lisaks usaldusväärsusele vähendada ka austust meediaorganisatsiooni vastu. See võib omakorda tekitada ka ajakirjanike suhtes rohkem kriitikat.

Seejuures on oluline ka allikate valik. Kui esitatud on ühepoolne fakt, siis peab ajakirjanik valima allikaks veel kellegi, kes oskaks seda väidet tõestada või ümber lükata. Selleks võib olla vastandliku arvamuse esindaja, esimese allika konkurent, mõni sõltumatu allikas või need kõik. Lisades loole allikaid, kaugeneb ajakirjanik loost, esitatud saab rohkem seisukohti ning ajakirjanik jätab rohkem vahendaja kui sekkuja mulje (Tumber, 2012: 301). Ka Schudson (1978: 166) väidab, et objektiivsust on läbi ajaloo kasutatud kui vastumürki kallutatusele. Ajakirjanikud saavad oma objektiivsust näidata mitmel erineval moel. Esmalt saab ajakirjanik allika esitatud faktid kirja panna tsitaadina. Seeläbi näitab ajakirjanik, et selle fakti on esitanud keegi teine, mitte tema ise. Teiseks saab ajakirjanik faktide toetamiseks või tõestamiseks uurida juurde informatsiooni. Rääkida teiste allikatega või tutvuda dokumentidega. Lisaks saab ajakirjanik ka uudise ülesehitusega objektiivsust näidata: esitades kõige kõvemad faktid loo alguses ning, need, mis pole nii hästi kinnitatud või tekitavad küsimusi, loo lõpuosas. (Tumber, 2012: 304)

Seega saab ajakirjanik toetuda erinevatele allikatele (olgu nendeks erinevad inimesed või dokumendid) ning nende põhjal saab ta väljendada enda objektiivsust. Teema ümberseletamine või näitlikustamine ei tähenda aga kohe objektiivsuse puudumist. Oluline on just see, et objektiivsus pole ajakirjanikele omaette siht, vaid on tööriist. Lisaks toob Carlson (2016: 357-358) välja, et ühiskonnas juba eeldatakse, et kõik ajakirjanikud peavad olema objektiivsed. Kuid mingil hetkel võib objektiivsus vastuollu minna ajakirjanike ülesannete ja rollidega. Seega on oluline just mõelda, kas ajakirjanduse peamine eesmärk on objektiivsus või on sellel komplekssem ning mitmekülgsem roll. Lisaks tuleb objektiivsuse defineerimisel arvestada inimlike aspektidega ehk ajakirjaniku arvamus või tõlgendus võib tahes-tahtmata olla üheks osaks uudises.

Näiteks toob Schudson (1978: 145) välja, et 1920. aastate USA-s muutus tavapäraseks artiklite juurde autori nime lisamine. Alguses tehti seda vaid lugude puhul, kus kasutati minavormi, kuid aastatega sai see levinud praktikaks üle riigi. Minavormi kasutamine vähendab uudiste objektiivsust, sest siis on ajakirjanik uudisloosse sisse toodud ning toimib selles ühe osapoolena (Tulloch, 2014: 636). Samas saab minavormi kasutades ajakirjanik loo juurde tuua mõne isikliku näite või läbielatud sündmuse, mis mõnda nähtust paremini ilmestada aitab. Järgmisel kümnendil arenes välja veel üks ajakirjaniku sekkuja rolli käsitle element: tõlgendused (Schudson, 1978: 145). 1930. aastatel hakkas levima uudistekstide koostamise stiil, milles ajakirjanik kasutas

omapoolseid tõlgendusi (*ibid.*). Tõlgendused olid aga keeruliste teemade kajastamisel abiks, sest nii said ajakirjanikud fakte lahti seletada ja näidata asja tuuma.

Seega pole sekkuja rollile iseloomulikud tunnused tõlgendatavad vaid negatiivses mõttes sekkumisena, vaid on vajalikud, et auditooriumile selgemalt mõtet edasi viia. Seda just keerulisemate teemade puhul, milles kogu auditoorium ekspertteadmisi ei oma. Samas on oluline mõista piiri, mis läheb sekkujapoolse selgitamise ja eestkõnelemise vahelt.

Objektiivsus on aga ajakirjaniku valitud rollist sõltumata tema identiteedi üheks suureks osaks. Vastavalt eri käsitlustele võib seda defineerida tööriistana, ideaalina või nn kaitsevallina. On selge, et ajakirjanikud pürgivad objektiivsuse poole, kuid meediamaaastikul on täielikku neutraalsust pea võimatu leida. Seda ennekõike just inimloomuse tõttu, sest alateadlikult võivad uudistekstis siiski ajakirjaniku veendumused läbi kumada.

1.3. Ajakirjanike ametialased rollid

Kui liikuda aga ajakirjanike ametialase rollikäsitluse juurde, on seda lahti seletanud mitmed erinevad teadlased. Viimase kahe kümnendi jooksul on kõige rohkem teemaga tegelenud Thomas Hanitzsch ja Claudia Mellado.

Hanitzsch (2011: 479) on kirjutanud, et ajakirjanike peamisteks ametialasteks rollideks on olla valvekoer, populistlik levitaja, kriitiliste muutuste esindaja ja oportunistlik juhendaja. Kõige tuntum neist rollidest on valvekoera roll, mida pannakse tihtilugu võrduma ka ühiskonna neljanda võimu rollina. Hanitzchi (2011: 485) sõnul on valvekoer see, kes on poliitilise ja majandusliku eliidi suhtes skeptiline ja kriitiline, kuid peab oluliseks neid teemasid huvitavalt kajastada. Nad ei tegele küll avaliku arvamuse kujundamise ja poliitilise raamistiku määramisega, kuid näitavad ära, kui mõni poliitik või majandusliku juhtrolliga inimene on eksinud või võtnud vastu vastuolulise otsuse (*ibid.*). Populistlik levitaja on Hanitzchi (2011: 484) järgi ajakirjanik, kes võõrandab end tekstist ning suunab selle otse auditooriumile ning nende vajadustele. Kriitiliste muutuste esindaja seevastu võtab aktiivselt sõna ning tema kohalolu on tekstis kõige tuntavam, ta kutsub inimesi üles erinevatele muutustele, seab oma lugudele poliitilised raamid ja suuna (*ibid.*). Seega sekkub kriitiliste muutuste esindaja rolli järgiv ajakirjanik kõige rohkem uudislugudesse. Oportunistlik juhendaja toetab aga poliitilist ja majanduslikku eliiti, ta vastandub valvekoera rolliga, kuid ei sekku uudistekstidesse (*ibid.*).

Hanitzchi rollikäsitus on ennekõike suunatud ajakirjaniku suhetele allika ja/või auditooriumiga. Järelikult teenib ajakirjanik kas oma allikaid või laiemat üldsust ning lähtub oma töös just emmakumma huvidest.

Ajakirjanike rollideks on Mellado (2015: 597) käsitluse järgi aga valvekoer, sekkuja, lojaalne vahendaja ja teenindaja, lisaks võib ajakirjanik läbi oma töö teenida kodanikkonda või teha infomeelelahutust. Erinevalt Hanitzschist on Mellado käsitluses on aga erinevaid rolle rohkem. Valvekoera roll väljendub näiteks info kahtluse alla seadmise, kriitika, paljastuste ja uuriva ajakirjanduse läbi. Selles rollikäsitluses võib ajakirjanik olla oma allikatega ka konfliktsetes suhetes. Lojaalne vahendaja seevastu toimib kui institutsioonide abistaja, kes toetab riiklikke või kohalikke protsesse, näitab nende edu ning kujutab poliitilist ja majanduslikku eliiti positiivsena. Teenindaja lähtub ennekõike lugejast kui tarbijast, kellele tuleb anda nõu igapäevaelu toimetuste ja tarbimisriskide kohta. Kodanikkonna teenimisel toob ajakirjanik välja kodaniku vaatepunktid, toetab erinevaid kodanikuliikumisi, harib lugejaid õiguste ja kohustuste osas. Infomeelelahutus seab esikohale allikate eraelu, skandaalid, sensatsioonilise info ja emotsioonid. Infomeelelahutuse tunnusteks on ka personaliseerimine ja morbiidsus. (Mellado, 2015: 604-608)

Selles töös on aga eelkõige vaatluse all just sekkuja roll, mis sarnaneb osalt Hanitzchi kriitiliste muutuste esindaja rollile.

1.3.1 Sekkuja roll

Ajakirjaniku sekkuja rolli on eri autorite käsitluse järgi mõistetud küll mõneti erinevalt, aga sellel on siiski mitmeid ühiseid jooni. Ennekõike väljendub see seisukoha võtmises, soovis kujundada avalikku arvamust ning olla muutuste eestvedajaks (Ginosar ja Reich, 2020: 4). Läbi sekkuja rolli saavad ajakirjanikud osaleda sotsiaalsetes protsessides ning anda uudisele lisaväärtust.

Sekkuja rolli iseloomulikud tunnused on minavormi kasutamine, järelduste tegemine, iseloomustavate omadussõnade lisamine, arvamuse avaldamine ning ettepanekute ja nõudmiste tegemine (Mellado, 2015: 603). Seega väljendub sekkuja roll just ajakirjaniku ja tema seisukohtade kohalolu tajumises uudistekstis. Samas tuleb märkida, et tõlgendus ei ole alati sama, mis ajakirjaniku arvamus või seisukoht. See on mingi teema lahtiseletamine või kokkuvõtmine oma sõnadega ning sellega ei avalda ajakirjanik oma isiklikke vaateid mõnes küsimuses. Ka

minavorm ei tähenda alati arvamuse avaldamist, vaid ajakirjanik võib nõnda tuua isikliku näite, olgu selleks mõni läbielatud sündmus või tema loetud uudistekst.

White (2004: 229) väidab, et kõikidel omadussõnadel, mida uudisteksti lisatakse, on kas positiivne või negatiivne laeng. Need sõnad mõjuvad nn päästikuna ning nende kaudu ei tee tõlgendust ajakirjanik, vaid omad järeldused saab teha lugeja (*ibid.*). Seega võivad omadussõnad olla uudistekstide tajumisel üheks suunavaks, kuid mitte määravaks faktoriks. Samas toob White (2004: 237) välja, et ajakirjanik saab teksti lisada ka otseseid tõlgendusi. Nendega teeb ta ise järelduse või selgitab teema oma sõnadega lahti. Seega saab ajakirjanik teha otse tõlgendusi ja tuua sisse eelduseid, kuid ta saab lisada ka sõnu, mis laseb lugejatel seda ise teha. Seega on sekkuja roll tugevalt seotud ka objektiivsuse mõistega, sest keelekasutus võib rolli määramise juures olla just otsustav.

Márquez-Ramírez ja teised (2020: 66) on jõudnud järeldusele, et ajakirjaniku sekkuja rolli esinemine on omane arvamusepõhisele ja n-ö võitlusele orienteeritud ajakirjanduskultuurile või ühiskonnale, kus toimuvad sotsiopolitiilised kriisid. Seega sekkuja rolli uurimine näitab osaliselt ka olukorda Eesti ühiskonnaelus ning ajakirjandusmaastikul. Mida rohkem uudistekstides sekkuja rolli esineb, võib see viidata mõne sotsiopolitiilise kriisi olemasolule. Lisaks töid Mellado ja teised (2020: 561) välja, et sekkuja rolli puhul langevad uudistekstis väljenduv roll ning ajakirjaniku arusaam sellest kõige enam kokku (erinevalt mitmest teisest ajakirjanduslikust rollist, kus see lahknevus on suurem). See tähendab omakorda seda, et ajakirjanikud võtavad sekkuja rolli teadlikult. Sekkuja rolli kasutamine on seega ajakirjanike teadlik töövõte.

Samas ei pruugi see olla aga alati positiivse mõjuga töövõte (Blumler ja Gurevitch: 1995, 13). Blumleri ja Gurevitchi (*ibid.*) arvates on üha tavapärasem see, et ajakirjanikud sekkuvad poliitikasse, mitte vaateleja, vaid ühe osapoolena. See näitab omakorda, et ajakirjanikud võtavad poliitilisi seisukohti ja valivad osapooli, mis aga vähendab ajakirjanduse neutraalsust ja ka usaldusväärsust. Samas on poliitikas palju polariseeruvaid arvamusi ning ajakirjaniku sekkumist võidakse seetõttu rohkem tajuda. Sekkuja rollist lähtuvatele ajakirjanikele heidetakse aga ette seda, et nad ei räägi mõlemat loo osapoolt, vaid valivad endale sobiva poole (Condit ja Friedman, 1998: 331). Seega ei ole nad objektiivsed ajakirjanikud, vaid on nn revolutsionäärid (*ibid.*). Siinkohal tulekski ära määratleda, mil määral sekkumine väljendub ning, kas tegemist on uudis- või arvamuslooga. Lisaks tooks selgust ka sekkumise täpsem defineerimine.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et sekkuva ajakirjanduse üheks peamiseks tunnuseks on ajakirjandusväljaande kohalolu uudistekstis (Cross ja Lockyer, 2006). Enamasti on lugudes üheks osapooleks just ajakirjanik ise, keda kujutatakse positiivse peategelasena (*ibid.*). See on ennekõike iseloomulik aga uurivatele lugudele, kus ajakirjaniku tegevus tõi kaasa mõne muutuse või algatas mõne protsessi. Ajakirjanikku kujutatakse tekstis kui muutuste eestvedajat, kelle tegevus aitas ühiskonda paremaks muuta. Hampton (2008: 485) kirjutab, et ajalooliselt on ajakirjanike sekkumine uudistekstidesse mõjutanud ka poliitikute käitumist. Seda just 20. sajandi briti ajakirjanduses, kus iseseisvad meediaväljaanded tegelesid avaliku arvamuse kujundamisega ja tõusid nn neljandaks võimuks ühiskonnas (*ibid.*). Seejuures aga ei tekkinud küsimus ajakirjanike objektiivsuse osas, kuna ühiskond aktsepteeris ajakirjanduse sekkuvat rolli. Seega on üheks oluliseks aspektiks ka kohalik meediakultuur ning see, milliseid funktsioone ajakirjandus ühiskonna arvates täitma peab.

Henkeli ja teiste (2019: 2002) uuringust selgub, et näiteks Suurbritannia ja Saksamaa ajakirjanike puhul mõjutab sekkuja rolli sugu ning ajakirjandusväljaanne. Nimelt lähtuvad oma töös just naisajakirjanikud rohkem sekkuja rollist ning seda teevad ka ajakirjanikud, kes töötavad avalik-õiguslikus meedias, mitte eraväljaannetes (*ibid.*). Rohkem ajakirjanikupoolset sekkumist on ka kohalikes väljaannetes töötavatel ajakirjanikel (*ibid.*). Seega mängib sekkuja rolli väljakujunemisel suuresti rolli väljaande tüüp ning seal paikapandud ajakirjandustavad. Seda, miks naised meestest rohkem uudistekstidesse sekkuvad, Henkel ja teised (2019) ei põhjenda. Küll aga on ühe võimaliku põhjuse välja pakkunud Ustad Figenschou (2010: 972), kes uuris küll naisajakirjanike tööd araabia maades. Samas tõi ta välja üldistuse: naised tajuvad rohkem seda, et nende sugu võib kuidagi intervjueeritavat mõjutada. Seega on nad rohkem teadlikud soopõhistest mõjudest ning võivad tunda suuremat vajadust end kehtestada, seeläbi ka sekkuda.

Soomes, kus on Eestiga üsna sarnane ajakirjanduskultuur, ei taha poliitikaajakirjanikud poliitilistesse debattidesse otseselt sekkuda, kuid samas tahavad nad vaidlustes olla üheks osapooleks (Reunanen ja Koljonen, 2018). Siin tekibki vastuolu objektiivsuse ja sekkumisega, kas ajakirjaniku roll on olla kõrvaltvaataja ja faktipõhine kajastaja või peab ta aitama eest vedada muutusi ühiskonnas ning kujundada avalikku arvamust. Samast uuringust ilmnes, et Soomes peetakse sekkuja rolli ajakirjanduse suureks osaks ning eriti väljendavad oma seisukohti ja otsest arvamust nooremad ajakirjanikud (Reunanen ja Koljonen, 2018: 734-735). Seega võib eeldada, et sekkuja rolli osatähtsus hakkab ajas kasvama, kuna praegu on juba see tendents olemas. Noored ajakirjanikud on Reunaneni ja Koljone (2018: 734-735) sõnul just rohkem valmis uudisesse sekkuma, kuna

nad lähtuvad vanemate põlvkondadega võrreldes teistest väärtustest, mis pole nii jäigad ning kujunevad välja vastavalt olukorrale. Seega hindavad noored sekkuja rolli rohkem situatsioonipõhiselt, mitte ei lähtu varasematest tavadest.

Erinevate uuringute põhjal saab väita, et sekkuja rolli täidavad ennekõike noored, nais-, avalik-õiguslike väljaannete või kohalike väljaannete jaoks töötavad ajakirjanikud. Seega sõltub sekkuja roll nii bioloogilistest kui ka väljaande iseloomu puudutavatest faktoritest. Sekkuja rolli puhul saab oluliseks ka loo teema ning tüüp. Poliitilistes teemades tajutakse sekkuja rolli rohkem ning uurivates lugudes on ajakirjanik kaasatud tihtipeale ühe osapoolena. Seega teemad, kus inimestel on vastakad arvamused, panevad rohkem sekkumist tajuma ning seda ka negatiivselt vaatama. Sekkuja rolli tunnused võivad teatud juhtudel minna vastuollu ka objektiivsuse printsiibiga, kuid seejuures on oluline mõista konteksti ja põhjust, miks ajakirjanik uudisesse sekkus.

Klassikalise uudise puhul eeldatakse kindlate reeglite järgimist, kuid samas jääb uudisteksti koostamisel ajakirjanikele ka teatud vabadus. Meediamaaastikul rõhutakse tihtilugu ajakirjanike vajadusele olla neutraalne ning end uudisest distantseerida, kuid seejuures tuleb ka vaadata, millisest tööalasest rollist ajakirjanikud lähtuvad. Sekkuja rolli puhul ei kaugene ajakirjanik uudisest, vaid tema kohalolu on seal tajutav. Samas oleneb selle positiivne või negatiivne mõju konkreetsest uudisest ja ajakirjanikust endast. Enne positiivsete ja negatiivsete mõjude ning sekkumise põhjuste uurimist, tuleb selgeks teha, kui palju tegelikkuses ajakirjanikud uudistekstidesse sekkuvad ning kuidas see täpsemalt väljendub.

2. METOODIKA

Metoodika peatükis annan ülevaate valimist ja meetodist. Täpsemalt sellest, kust pärinevad uuritud andmed, kuidas käis nende kogumine ning mil viisil neid analüüsisin. Lisaks selgitan, millised olid spetsiifilised uuritavad tunnused.

2.1. Andmed

Kasutasin Journalistic Role Performance'i (JRP) projekti teise laine andmeid (The Project, 2020). Tegemist on rahvusvahelise projektiga, millesse on kaasatud enam kui 40 riigi uurimisrühmad, kuid kasutasin oma töös vaid Eesti andmeid. Projekti peamine eesmärk on uurida ajakirjanike ametialaste rollide esinemist eri riikide uudistes.

Andmed koguti kõikide riikide peale kokku 14 päeva uudislugudest, mis valiti erinevate 2020. aasta päevade seast (The Project, 2020). Valimi koostamisel lähtuti konstrueeritud nädala põhimõttest ehk Stevensoni meetodist (Kalmus, 2015), kus valiti 2020. aasta peale kokku 14 omavahel mitte järjestikku olevat päeva. Seega oli valimis näiteks 29. jaanuar (kolmapäev), 20. veebruar (neljapäev), 20. märts (reede) jne. Läbi selle meetodi saab uurida uudisvooge pikemal ajavahemikul, sest siis säilib uudisvoo järjepidevus ning ootamatutel sündmustel pole valimile suurt mõju (Kalmus, 2015). Valitud uudislood olid nii trükimeediast, televisioonist, raadiost kui ka veebist (The Project, 2020). Eestis tegutses uudiste kodeerimisega kohalik kuueliikmeline uurimisrühm, kuhu kuulusid ühes minuga teised Tartu Ülikooli üliõpilased ja õppejõud Marju Himma-Kadakas.

Eestis kogutud andmemaht oli üle 2400 uudisloo ($N=2409$), millest ise kodeerisin 352 lugu. Valimist oli välja jäetud välismaa väljaannete tõkelood, olemus- ja arvamused ning pressiteadete ümberkirjutused. Uudised olid pärit ajalehtedest Postimees ($n=143$), Eesti Päevaleht ($n=73$) ja Õhtuleht ($n=164$), uudistesaadetest „Aktuaalne kaamera“ ($n=171$), „Seitsmesed uudised“ ($n=91$) ja „Reporter“ ($n=86$), raadiosaadetest „Päevakaja“ ($n=114$) ja „Päevapilk“ ($n=42$) ning veebiväljaannetest ERR.ee ($n=500$), Postimees.ee ($n=501$) ja Delfi.ee ($n=524$).

Uudiste kodeerimine toimus läbi spetsiaalse internetipõhise kodeerimisplatvormi ning kodeerimise aluseks oli põhjalik juhend (vt lisa 1). Selles oli iga uuritava tunnuse juures kirjeldus, kuidas see väljenduda võib ning välja oli toodud ka konkreetseid näiteid. Uudise kodeerimiseks

tuli see enne põhjalikult läbi lugeda, kuulata või vaadata ning siis ankeedi põhjal küsimustele vastata ehk tunnuste esinemist märkida. Kokku oli vaatluse all 23 erinevat tunnust, mh ka sekkuja roll, millele vastas omakorda viis erinevat tunnust. Nendeks olid minavorm, tõlgendused, iseloomustavad omadussõnad, ettepanekute ja nõudmiste tegemine ning ajakirjaniku arvamus. Ankeedis oli iga tunnuse juures valik, kas seda esines vaatluse all olevas uudises või mitte, seega olid tunnused binaarsed. Kuna platvormil sai tunnuse esinemist märkida nn linnukesega, siis vähendas see inimliku eksimuse osakaalu, mis oleks tekkinud tunnuseid käsitsi andmetöötlustarkvarasse sisestades. Lisaks oli ka kodeerimisjuhendis kirjas, et mõne tunnuse tajumine ja tõlgendamine (näiteks vägivalla või morbiidsuse esinemine uudises) võib riigiti lahku minna ning lisaks võivad seda erinevalt tajuda ka eri kodeerijad. Samas oli kodeerimisjuhend piisavalt täpne, et suuri erinevusi minimeerida.

Kui vaadata lähemalt sekkumise rolli väljendanud tunnuseid, sai lisaks binaarsetele tunnustele määrata ka sekkumise indeksi skaalal 0-5, kus 0 tähendas, et sekkumist ei esinenud, ning 5 tähendas, et ajakirjaniku sekkumine oli väljendunud läbi kõigi viie eelpool mainitud tunnuse. Indekstunnuse puhul aga ei tule välja, mis sorti sekkumist täpsemalt esines, vaid see annab ülevaate sekkumise üldpildist. Kui uudiste kodeerimisega läbi eelmainitud platvormi tegeles Eesti uurimisrühm, siis andmete korrastamise, mh indekstunnuste loomisega tegeles Tartu Ülikooli õppejõud Mai Beilmann.

2.2. Kvantitatiivne analüüs

Kuna uudised ehk kvalitatiivsed andmed kodeeriti eri tunnuste järgi kvantitatiivseteks andmeteks, tegin nende põhjal kontentanalüüsi (Kalmus, 2015). Kvantitatiivset analüüsi tegin statistikapaketiga SPSS. Peamiseks analüüsimeetodiks olid risttabelid (*crosstabs*), millega sai vaadata sekkumise tunnuste esinemise osakaalu mõne teise tunnuse lõikes. Valisin analüüsimiseks just risttabelid, sest need on statistiliste seoste mõistmiseks ja esiletoomiseks hästimõistetav ja selge vahend (Tooding, 2015: 199). Nende põhjal sai koostada sagedustabelid, mis näitasid erinevate tunnuste esinemist ja pakkusid võimalust nende võrdlemiseks. Sekkumise tunnuste omavahelise seose uurimiseks kasutasin Phi-seosekordajat (Tooding, 2015: 207), mis sobib binaarsete tunnuste omavahelise korrelatsiooni analüüsimiseks.

Andmestik lubas uurimise alla võtta kõik viis sekkumist väljendavat tunnust, sekkumise indekstunnuse ning lisaks ka meediaväljaande, loo teema ja allikatüübi tunnused. Uurisin

sekkumist ka esilugude puhul. Kokku sai ühele loole kodeerimisplatvormil märkida kuni kolm erinevat teemat, kuid võtsin selguse huvides analüüsi vaid loo esimese ehk peamise teema. Kokku oli erinevaid teemasid 24, kuid grupeerisin neid omavahel, et tekiks 12 teemat. Seeläbi on analüüs selgem ja paremini hoomatav. Erinevaid allikaid oli kokku 15 ning lisaks tuleb märkida, et ühe loo puhul võis esineda mitu erinevat allikat. Risttabelites oligi võrdluseks sekkumist väljendavad tunnused (ajakirjaniku arvamus, tõlgendused, iseloomustavad omadussõnad, minavorm ning ettepanekud ja nõudmised) ning teised tunnused (väljaanne, esilugu, teema, allikad), millega seoseid otsisin.

Oluline on märkida, et kontentanalüüsi põhjal ei saa anda kõikide tulemuste põhjal otseseid hinnanguid. Näiteks on keeruline öelda, kas mõne uudise puhul on ajakirjaniku sekkumine üheselt samaväärne kallutusega. Küll aga annab seesugune analüüs aluse edasiste uuringute läbiviimiseks.

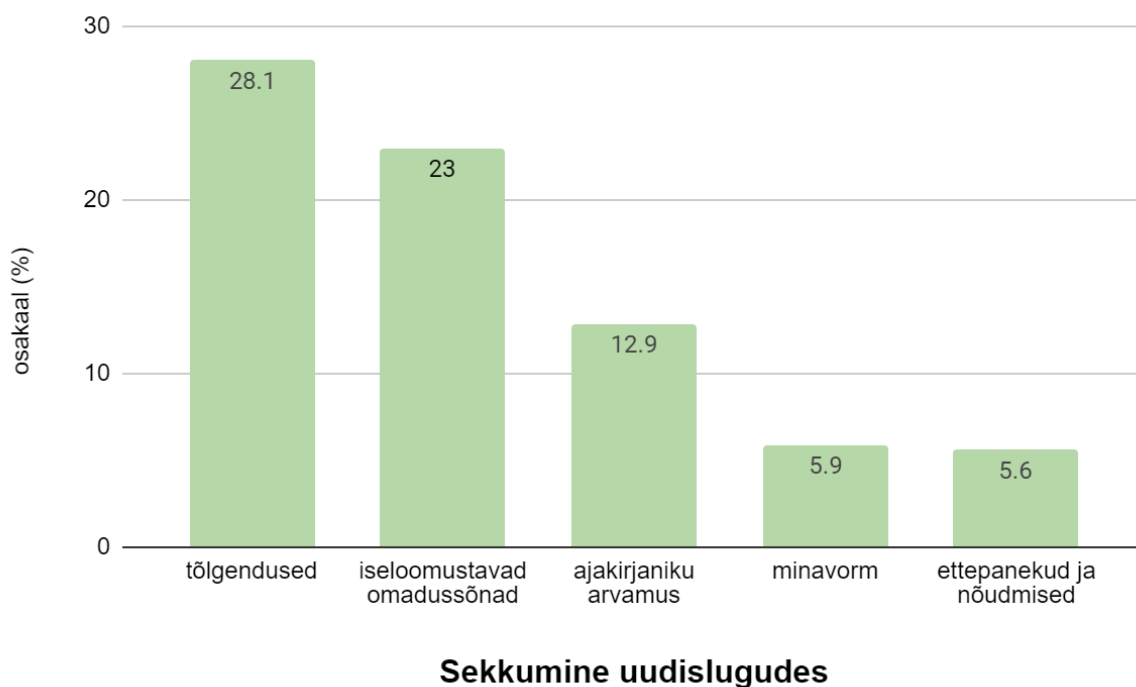
3. TULEMUSED

Tulemuste peatükis annab ülevaate sekkumise osakaalust eesti uudislugudes ning kuidas oli sekkumine seotud väljaande, loo teema või allikavalikuga. Lisaks on eraldi vaatluse all sekkumise esinemine nii avalik-õiguslikus kui ka erameedias.

3.1. Ülevaade sekkuja rolli esinemisest

Eesti uudistekstides esines sekkuja rolli 40,3 protsendil uudistest. Kõige enam väljendus sekkumine tõlgenduste tegemise kaudu, seejuures esines tõlgendusi 28,1 protsendis kõikidest uudislugudest. Kõige vähem oli minavormi kasutamist ning ettepanekute ja nõudmiste tegemist, nende esinemiste osakaalud olid vastavalt 5,9 ja 5,6 protsenti. Iseloomustavaid omadussõnu oli veidi rohkem kui viiendikus uudistest (23 protsenti) ja ajakirjaniku arvamust esines 12,9 protsendis lugudest.

Kuna tunnused ei välista teineteist, võis mõnes loos olla korraga mitu erinevat sekkumise tunnust. Seega võis ühes loos võis esineda kõiki viit tunnust: tõlgendusi, iseloomustavaid omadussõnu, ajakirjaniku arvamust, minavormi ning ettepanekuid ja nõudmisi.

Joonis 1. Sekkumist väljendavate tunnuste esinemise osakaal kõigis uudislugudes.

Seega oli kõikides lugudes, kus ajakirjanikud sekkusid, rohkem kui 2/3 juhtudest tegemist tõlgendustega, pea kolmandikul sekkumistest oli ajakirjanik avaldanud oma arvamust. Rohkem kui pooltes (57 protsendis) sekkumisega lugudes oli ajakirjanik kasutanud iseloomustavaid omadussõnu, pea 15 protsendis lugudes oli ajakirjanik kasutanud minavormi ning ca 14 protsendis oli ta teinud ettepaneku ja/või nõudmise.

Kui vaadata aga millised sekkumise tunnused enamasti koos esinesid ehk milline oli seos sekkumist näitavate tunnuste vahel, ilmnas, et muutujate vahel väga tugevat statistiliselt seost polnud. Suurim oli korrelatsioon arvamuse ja iseloomustavate omadussõnade ning arvamuse ja minavormi vahel (vastavalt 0,501 ja 0,442). Samas suurusjärgus oli seos ka tõlgenduste ja iseloomustavate omadussõnade vahel ning tõlgenduste ja arvamuste vahel (vastavalt 0,436 ja 0,426). Neil juhtudel oli tegemist keskmise tugevusega korrelatsiooniga.

Tabelis 1. on ära toodud sekkumise tunnuste omavahelised korrelatsioonikordajad, need näitavad, kui tugevalt on mõne tunnuse esinemise tõenäosus seotud teise tunnuse esinemisega. Kuna kõik näitajad on positiivsed, tähendab see seda, et ühe tunnuse esinedes kasvab ka mõne teise tunnuse esinemise tõenäosus. Samas ei näita korrelatsioonikordaja aga suunda, vaid näitab lihtsalt seose tugevust. Seega ei saa nende põhjal öelda, kumb tunnust teise esinemist rohkem mõjutab.

Tabel 1. Sekkumise tunnuste omavaheline seos.

	Ajakirjaniku arvamus	Tõlgendused	Ettepanekud ja nõudmised	Iseloomustavad omadussõnad	Minavorm
Ajakirjaniku arvamus		0,426	0,106	0,501	0,442
Tõlgendused	0,426		0,094	0,436	0,289
Ettepanekud ja nõudmised	0,106	0,094		0,104	0,071
Iseloomustavad omadussõnad	0,501	0,436	0,104		0,292
Minavorm	0,442	0,289	0,071	0,292	

3.2. Sekkumise seos väljaandega

Selleks, et võrrelda avalik-õiguslikku (ERR) ja erameediat, grupeerisin väljaanded vastavalt omaniku järgi. Seega lähevad Eesti Rahvusringhäälingu alla ERR.ee, „Aktuaalne kaamera“ ja „Päevakaja“; Postimees Gruppi kuuluvad Postimees.ee, Postimees, Kanal 2 ja „Päevapilk“;

Ekspress Grupis on Delfi.ee ja Eesti Päevaleht; Õhtuleht ja TV3 on teistest eraldiseisvad väljaanded.

Sekkumist võrdlesin indekstunnuse alusel (skaalal 0–5, kus 0 näitab, et sekkumist ei esinenud, ja 5 näitab, et sekkumist esines läbi kõigi viie tunnuse). See näitab, millistes meediaorganisatsioonides, kui palju keskmiselt sekkuti. Kõikide organisatsioonide puhul ilmnes, et kõige vähem esines lugudes korraga kõik viis sekkumist väljendavat tunnust ning kui sekkuti, siis seda enamasti ühe tunnuse kaudu. Samas ei näita indekstunnus, mis tüüpi sekkumisega oli tegu.

Tabel 2 näitab sekkumise tunnuste esinemise osakaalu väljaande omaniku järgi. Indeks näitab, mitu sekkumise tunnust esindatud oli. Seega oli näiteks kümnes protsendis Postimees Grupi lugudest korraga esindatud kaks erinevat sekkumise tunnust.

Tabel 2. Sekkumise indeksi esinemise osakaal grupeeritud väljaannetes.

Väljaanne/indeks	0	1	2	3	4	5
ERR	70,2%	18,5%	6,8%	3,1%	1,4%	0,1%
Postimees Grupp	58,9%	20,3%	10,0%	6,9%	3,1%	0,8%
Ekspress Grupp	49,9%	21,8%	13,4%	7,9%	6,4%	0,7%
Õhtuleht	50,6%	20,7%	14,6%	7,9%	4,9%	1,2%
TV3	55,0%	15,4%	17,6%	7,7%	3,3%	1,1%

Kui võrrelda omavahel avalik-õiguslikku (ERR) ja erameediat, ilmnes, et sekkumist esines ERR-is vähem. Seda oli pea kolmandikus lugudes, mis on väiksem osakaal kui andmete keskmine (40,3 protsenti) ning erameediakanalite näitajad. Näiteks esines Postimees Grupi meediakanalite puhul ligi 41,1 protsendis lugudes sekkumist, samas nii Ekspress Grupi kui Õhtulehe sekkumised jäid 50 protsendi ringi. TV3 ajakirjanikud sekkusid 45 protsendis lugudest. Seega oli keskmisega võrreldes vähem sekkumist ERR-is, keskmisega võrdselt Postimees Grupis ning keskmisest rohkem aga Ekspress Grupi, Õhtulehe ja TV3 puhul. Samas tuleb märkida, et Õhtulehes ja TV3-s oli vaatluse all väiksem hulk lugusid.

Kui minna aga spetsiifilisemaks ning vaadata igat sekkumise tunnust ja väljaannet eraldi, selgus, et pea kõigis kategooriates sekkusid enim Eesti Päevalehe ajakirjanikud. Nad avaldasid artiklites

kõige rohkem oma arvamust, kõige vähem tegid seda ERR-i veebiuudiste ajakirjanikud. Ka tõlgendusi oli enim Päevalehe lugudes, samas oli taas neid kõige vähem rahvusringhäälingu veebis. Ettepanekuid ja nõudmisi tegid kõige rohkem Kanal 2 ajakirjanikud, neid ei teinud mitte üldse Raadio Kuku ajakirjanikud. Iseloomustavaid omadussõnu esines kõige rohkem Päevalehe uudistekstides ja jällegi kõige vähem ERR-i veebis. Minavormi kasutati enim Päevalehes ja seda praktiliselt ei esinenud ERR-i raadiouudistes. Tabelis 3 on välja toodud kõikide sekkumise tunnuste esinemise osakaalud väljaannete kaupa.

Tabel 3. Sekkumise esinemise osakaal väljaannete lõikes.

	Ajakirjaniku arvamus	Tõlgendused	Ettepanekud ja nõudmised	Iseloomustavad omadussõnad	Minavorm
Kõik väljaanded	12,9%	28,1%	5,6%	23%	5,9%
ETV	11,1%	28,1%	2,3%	15,8%	8,2%
ERR.ee	6,8%	18,2%	2,0%	10,0%	2,8%
ERR raadio	10,5%	25,4%	1,8%	16,7%	0,9%
Kanal 2	19,8%	34,9%	14,0%	45,3%	14,0%
Postimees	26,6%	46,9%	4,2%	38,5%	15,4%
Postimees.ee	8,6%	20,2%	6,0%	17,4%	2,4%
Raadio Kuku	7,1%	33,3%	0,0%	16,7%	2,4%
Eesti Päevaleht	42,5%	56,2%	5,5%	58,9%	21,9%
Delfi.ee	14,5%	31,7%	10,9%	26,9%	5,3%
Õhtuleht	15,2%	34,1%	2,4%	39,0%	8,5%
TV3	14,3%	37,4%	5,5%	27,5%	7,7%

Võrreldes Eesti Päevalehte kõikide väljaannete keskmisega, ilmneb, et Päevalehe puhul oli valimi keskmisega võrdväärne osakaal vaid ettepanekute ja nõudmiste tegemisel. Kõigi teiste sekkumiste osakaalud olid neil kaks kuni neli korda keskmisest suuremad. ERR-i veebiuudiste puhul olid kõikide sekkumise kategooriate esinemise osakaalud keskmistega võrreldes aga ligi kaks korda väiksemad. Raadio Kuku oli ainus uuritud meedium, kus ühte sekkumise tunnust (ettepanekute ja

nõudmiste tegemine) ei esinenud. Seega, kui võrrelda omavahel eri meediumeid, selgus, et kõige vähem sekkuti raadiouudistes ja kõige rohkem trükimeedias.

3.3. Sekkumise seos loo teemaga

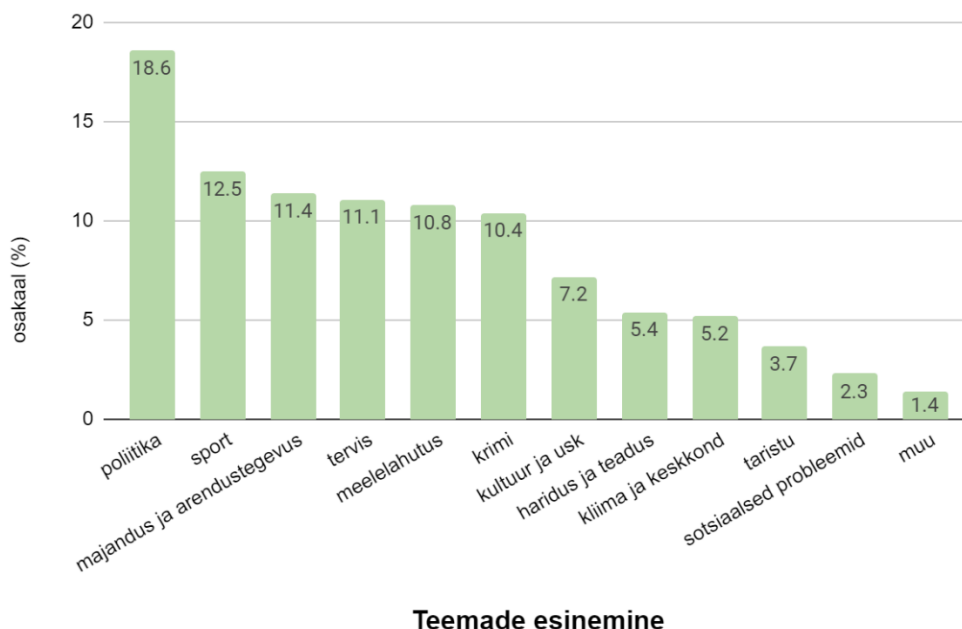
Andmestikus oli iga loo puhul märgitud kuni kolm teemat. Analüüsi võtsin esimese ehk loo peamise teema. Eri teemasid oli kokku 24, kuid analüüsi lihtsustamiseks grupeerisin neid, mille tulemusel tekkis 12 teemat. Viimane on teemakategooria „muu“, milles olevad uudiseid ei läinud kokku ühegi suurema valdkonnaga. Tabelis 4 on välja toodud küsitlusankeedis olnud teemad ning hilisemad grupeeritud teemad.

Tabel 4. Uudislugude teemade ümberkodeerimine.

Esialgne kodeering	Analüüsis kasutatud kodeering
valitsus ja seadusandlus	poliitika
valimised, valimiskampaaniad ja muu poliitika	
kaitsepoliitika, riiklik julgeolek ja sõjavägi	
politsei ja kuritegevus	krimi
kohus	
majandus ja äritegevus	majandus ja arendustegevus
energia- ja ressursiarendus	
töö ja tööhõive	
transport	taristu
infrastruktuur ja majutus	
haridus	haridus ja teadus
teadus ja tehnoloogia	
keskkond, jätkusuutlikkus, kliima ja ilm	kliima ja keskkond
õnnetused ja looduskatastroofid	
tervis	tervis
kultuur	kultuur ja usk
usk ja kirikud	
sport	sport
sotsiaalsed probleemid	sotsiaalsed probleemid
meeleavaldused ja protestid	
elustiil	meelelahutus
ajaviide ja avaliku elu tegelased	
meedia ja kommunikatsioon	muu
muu	

Kõikide väljaannete peale kokku oli enim kajastatud teema poliitika (sh valitsus, seadusandlus, erakonnad, valimiskampaaniad ja riigikaitse). Pea iga teine uuritud lugu oli kirjutatud neil

teemadel. Kõige vähem kajastati taristu (transport, teed jm infrastruktuur) ning sotsiaalsete probleemidega (mh protestid ja meeleavaldused) seotud uudiseid. Teemakategooria „muu“ ehk määratluseväline teema oli samuti madala osakaaluga. Joonisel 2 on esitatud iga teema esinemise osakaal kõikides uudislugudes.

Joonis 2. Teemade esinemise osakaal kõikides uudislugudes.

Kui vaadata aga sekkumist eri teemade lõikes, selgus, et keskmisest suurem oli sekkumine ennekõike meelelahutusliku sisuga uudiste puhul. Keskmisest vähem sekkuti taristust rääkivates uudistes ning muid teemasid kajastatavate lugude puhul, kuid ka nende teemade esinemise osakaal oli väiksem. Ka tervisevaldkonna lugudes oli sekkumist vähem (v.a ettepanekute ja nõudmiste tegemine).

Ajakirjanikud avaldasid oma arvamust kõige rohkem meelelahutus-, haridus- ja teadus- ning usu- ja kultuurilugudes. Kõige vähem oli arvamusi taristu, krimi ja nn muude teemade puhul. Tõlgendusi tehti enam aga hariduse ja teadusega seotud lugudes, sarnases suurusjärgus oli tõlgenduste osakaal ka kliima ja keskkonna ning meelelahutusluguude puhul. Kõige vähem tehti tõlgendusi spordiuudistes.

Enim ettepanekuid ja nõudmisi tegid ajakirjanikud kliima ja keskkonna ning meelelahutusliku sisuga uudistes. Kõige vähem tehti neid poliitikast rääkivate lugude puhul. Enim omadussõnu oli

taas meelelahutuse puhul ja vähim taristu ja tervisega seotud lugudes. Minavormi kasutasid jällegi ajakirjanikud kõige rohkem meelelahutuses ja ka kultuuri- või usu-uudistes. Vähim oli seda krimi ning muude teemade puhul.

Tabel 5 näitab sekkumise tunnuse esinemise osakaalu iga teema kaupa. Kui osakaalu taust on punane, tähendab see keskmisest suuremat sekkumist, sinine tähendab vastupidiselt väiksemat osakaalu.

Tabel 5. Sekkumise esinemise osakaal uudisloo peateemades.

Teema/sekkumine	Ajakirjaniku arvamus	Tõlgendused	Ettepanekud ja nõudmised	Iseloomustavad omadussõnad	Minavorm
Kõik teemad	12,9%	28,1%	5,6%	23%	5,9%
Haridus ja teadus	18,6%	34,9%	5,4%	20,9%	7,8%
Kliima ja keskkond	12%	32%	13,6%	25,6%	8,8%
Krimi	8,8%	29,2%	6%	22,4%	2,8%
Kultuur ja usk	16,2%	23,7%	3,5%	27,2%	11%
Majandus ja arendustegevus	10,2%	29,9%	3,6%	16,4%	4,7%
Meelelahutus	21,8%	31,8%	12,3%	40,2%	10%
Poliitika	12,1%	29%	0,9%	19,6%	4,5%
Sotsiaalsed probleemid	14,3%	25%	7,1%	23,2%	7,1%
Sport	13%	24,3%	2%	27,9%	3,7%
Taristu	7,8%	25,6%	5,6%	14,4%	5,6%
Tervis	9,7%	25%	10,1%	14,2%	5,2%
Muu	8,8%	17,6%	2,9%	20,6%	2,9%

Tabelist 5 on näha, et meelelahutuse, spordi ning kultuuri ja usu puhul on iseloomustavate omadussõnade osakaal suurem kui tõlgenduste oma. Lisaks on tervisest rääkivates uudistes ettepanekute ja nõudmiste osakaal suurem ajakirjaniku arvamus esinemise osakaalust.

Lisaks eri teemadele vaatlesin sekkumise üldist osakaalu ka esilugudes. See on oluline, sest toimetused on esilood auditooriumi köitmiseks välja valinud, veebis ja trükimeedias loevad inimesed neid kõige rohkem ning raadio- ja televisiooni puhul võivad esilood olla just need, mis kõige paremini inimestele meelde jäävad. Esilugu tõstab esile info, mida väljaanne peab kõige olulisemaks.

Samas selgus, et sekkuja rolli ei esine esilugudes rohkem kui teistes lugudes. Sekkuja rolli esines esilugudes võrdväärselt (40 protsenti) kogu valimiga, sama oli sekkuja rolli osakaal ka nendes lugudes mis esilood polnud.

3.4. Sekkumise seos loo allikatega

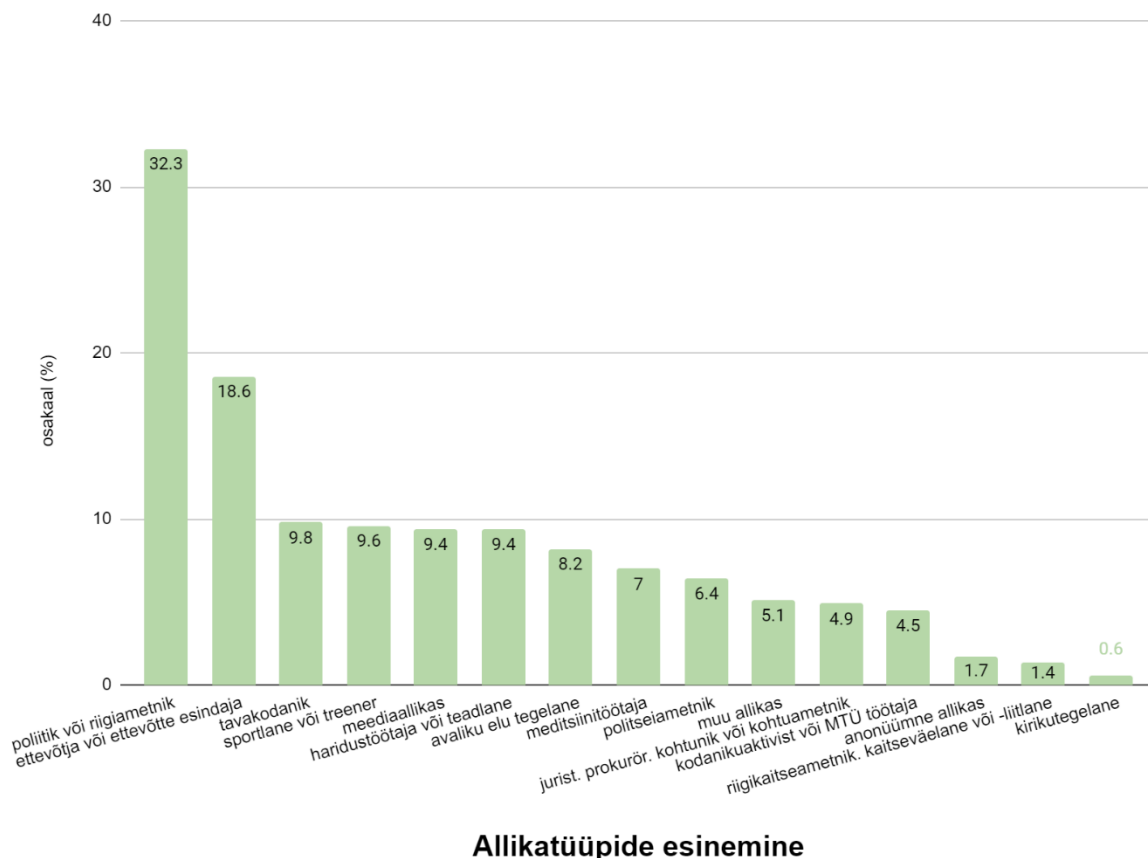
Allikate puhul tuleb märkida, et ühel lool võis olla korraga ka mitu allikat, seega ei ole allikatüüpide esinemiste osakaalude summa sada protsenti. Keskmiselt oli igal lool kaks allikat, mood oli samuti kaks ja mediaan 2,92. Joonisel 3 on välja toodud uudislugudes kasutatud allikate arvu esinemise osakaalud.

Joonis 3. Allikate arvu esinemise osakaal kõikides uudislugudes.

Veidi üle pooltes lugudest olid kasutatud allikad sama tüüpi (nt kõik allikad olid poliitikud), kolmandikus lugudest olid allikad erinäolised ning ca 14 protsendis lugudest polnud viidet konkreetsele allikale. Neis lugudes, kus oli allikatele viidatud, oli 55,8 protsendis lugudest allikatel sarnane vaatepunkt ning 44,2 protsendis lugudes oli allikate vaatepunkt erinev.

Pea kolmandikus lugudest oli vähemalt üheks allikaks poliitik või riigiametnik ning pea viiendikus lugudest oli allikaks ettevõtja või ettevõtte esindaja. Kõige vähem oli kirikutegelaste, militaarlaste ja anonüümsete allikatega lugusid. Joonisel 4 on esitatud allikatüüpide esinemise osakaalud uudislugudes.

Joonis 4. Allikatüüpide esinemise osakaal kõikides lugudes.

Kuna allikate esinemise osakaalud erinesid üksteisest suurel määral, siis ei saa väga väikse esinemissagedusega allikatüüpide sekkumiste põhjal suuri järeldusi teha. Kui vaadata sekkumise tunnuseid allikate kaupa, selgus, et enim sekkumist oli anonüümsete allikate ja tavakodanike puhul. Siin tulebki aga märkida, et anonüümsete allikate osakaal oli kogu valimis väga väike. Kõige vähem sekkuti aga politseinike ning õiguslaste allikate puhul.

Kui vaadata aga sagedamini esinevaid allikatüüpe, selgus et poliitikute või riigiametnike puhul oli sekkumine suhteliselt madal, vaid tõlgendusi oli keskmisest natuke rohkem. Sama kehtib ka ettevõtjate või ettevõtete esindajate puhul. Tavakodanikke allikatenä kasutanud uudistes oli sekkumine aga kõigis viies kategoorias üle keskmise. Sportlaste ja nende treenerite puhul oli keskmisest suurem iseloomustavate omadussõnade ja ka ajakirjaniku arvamuse osakaal. Meediaallikate (sh väljaanded, teised ajakirjanikud) ning haridustöötajate ja teadlaste (sh õpetajad, õppejõud, teadurid, koolidirektorid, rektorid, lektorid jm) puhul oli madal ettepanekute ja nõudmiste tegemise osakaal.

Tabel 6 näitab sekkumise tunnuse esinemise osakaalu iga allikatüübi kaupa. Siin kehtib samasugune loogika, mis teemade tabeli puhul: punane taust tähendab keskmisest suuremat sekkumist, sinine väiksemat.

Tabel 6. Sekkumise esinemise osakaal allikatüüpide lõikes.

	Ajakirjaniku arvamus	Tõlgendused	Ettepanekud ja nõudmised	Iseloomustavad omadussõnad	Minavorm
Kõik allikad	12,9%	28,1%	5,6%	23%	5,9%
Poliitik või riigiametnik	11,4%	29,3%	3,2%	19,5%	4,8%
Ettevõtja või ettevõtte esindaja	12,1%	32,8%	3,6%	19,9%	6,0%
Politseiametnik	7,8%	23,5%	11,8%	17,0%	5,2%
Jurist, prokurör, kohtunik või kohtuametnik	13,4%	29,4%	1,7%	19,3%	2,5%
Riigikaitseametnik, kaitseväelane või - liitlane	18,2%	39,4%	9,1%	30,3%	9,1%
Meditšiinitöötaja	11,3%	29,2%	14,3%	16,7%	6,0%
Haridustöötaja või teadlane	14,1%	30,0%	4,0%	26,4%	8,4%
Kodanikuaktivist või MTÜ töötaja	17,6%	34,3%	18,5%	34,3%	6,5%
Kirikutegelane	28,6%	35,7%	7,1%	28,6%	14,3%
Tavakodanik	20,7%	40,5%	7,2%	35,9%	12,2%
Meediaallikas	15,5%	36,3%	1,8%	26,5%	5,3%
Sportlane või treener	14,2%	24,6%	2,2%	29,7%	3,4%
Avaliku elu tegelane	15,2%	22,8%	4,1%	28,9%	9,1%
Anonüümne allikas	22,0%	46,3%	12,2%	36,6%	17,1%
Muu allikas	17,2%	40,2%	4,9%	25,4%	7,4%

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Järelduste ja diskussiooni peatükis toon välja 3. peatükis kirjutatud tulemuste seletused ning seon neid empiiriliste lähtekohtadega 1. peatükist. Seega käsitlen sekkumise esinemise võimalikke põhjuseid ja seoseid. Lisaks toon välja ka kriitika valitud meetodile ning kuidas saaks tööst selgunud tulemusi edasi uurida.

4.1. Järeldused ja diskussioon

Esmalt toon välja järeldused ja diskussiooni uurimisküsimuste kaupa.

- 1. Mil määral sekkuvad Eesti ajakirjanikud uudistekstidesse tõlgendamise, arvamuse avaldamise, ettepanekute ja nõudmiste tegemise, omadussõnade lisamise ning minavormi kasutamise näitel?**

Kui vaadata sekkuja rolli esinemist eesti uudisajakirjanduses, ilmnes, et ajakirjanikud sekkuvad oma lugudesse kahel juhul viiest. Seega on sekkumisel uudislugudes päris suur osakaal. Küll aga väljendus sekkumine viie eri tunnuse kaudu, mille osakaalud polnud võrdväärsed.

Ginosari ja Reichi (2020: 4) järgi soovivad ajakirjanikud sekkudes kujundada avalikku arvamust ja olla muutuste eestvedajaks. Lisaks on sekkumine on teadlik töövõte (Mellado *et al*, 2020: 561) ning seega saab väita, et tihti soovivadki eesti ajakirjanikud oma uudislugudega ühiskonda muuta, kujundada või suunata. Tihe sekkumine näitab ka ühiskonnas sotsiopolitiiliste kriiside olemasolu (*ibid.*). Kuna sekkumist esines rohkem kui 40 protsendis uudislugudes, on see indikatsioon mõnele eelmainitud kriisile. Eesti inimarengu aruande järgi on ühiskonnas probleeme nii lõhestumise, integratsiooni kui ka ebavõrdsusega (Realo, 2017), seega saab sekkumist potentsiaalselt nende valukohtadega seostada.

Kõige enam sekkuti tõlgendamise kaudu. See on aga hea töövõte mõne uudisloo sisu põhjalikumaks avamiseks, näiteks mõne arvu või osakaalu selgitamiseks. Tõlgendused aitavad auditooriumil uudiste juures olulisi aspekte paremini mõista, lisaks võib tõlgendus avada konteksti või mõnd nähtust lahti mõtestada (Schudson, 1978: 145). Samas võib tõlgendamine olla ka negatiivse mõjuga, kuna see võib olla subjektiivne (Fakazis, 2006: 19-20). Negatiivse mõjuga

tõlgendus aga võib pärssida uudise sisu täielikku mõistmist ning meediatarbijad võivad hakata tegema valesid järeldusi.

Seega oleneb tõlgendamise mõju auditooriumile uudistekstist endast ning täpsest tõlgendusest. Kui tõlgendus on olnud meelevaldne, siis on ajakirjanik auditooriumit oma sekkumisega teadlikult mingis suunas mõjutanud. Kui tõlgendus on olnud aga konteksti avamiseks, siis on ajakirjanik loonud meediatarbijatele laiemat põhja uudise sisu mõistmiseks. Fakazis (2006) tõi aga välja, et mida rohkem hakkab ajakirjanik sündmusi oma sõnadega ümber jutustama, seda vähem on ta objektiivne. Seega viitab tõlgenduste rohkus just objektiivsusest kaugenemisele, sest fakte on hakatud ilmetama ning lahti seletama ning auditoorium ei saa sealt iseseisvalt tõde selekteerida (Condit ja Friedman, 1998: 332). Seega lähtudes Fakasize käsitlusest, saab väita, et suur tõlgenduste osakaal viitab kallutatusele. Schudson vaidleb sellele aga vastu ning ei pane tõlgendusi objektiivsuse kaotamisega võrduma. Seega oleneb tõlgenduste osakaalu ja objektiivsuse seose lahti mõtestamine sellest, millise teadlase väidetest lähtuda. Seejuures on oluline ka vaidluse taust ja kultuuriline kontekst, nt see kuidas ühiskond ajakirjaniku sekkumist tajub ja seda aktsepteerib (Hampton, 2008).

Kõige vähem esines uudistes minavormi ning nõudmiste ja ettepanekute tegemist. Klassikalise uudise puhul on kõige olulisem selle informeeriv funktsioon (Harcup ja O'Neill, 2017: 1470). Ajakirjanik pole aga enamasti sündmuse üks osapool, sest kõik sündmused, mida meedias kajastatakse ei eelda ajakirjaniku kohalolu ning tihti pole see isegi võimalik. Seetõttu pole ka minavorm uudislugudes nii levinud, sest ajakirjanikud ei saa auditooriumi informeerimiseks kirjutada vaid nendest sündmustest, kus nad ise viibisid.

Minavorm võib avalduda mõne isikliku näite kaudu või olla mõnes intervjuueritavale esitatavas küsimuses sees (nt „seletage mulle“, „olen mõistnud, et“ jne). Seda ilmetas ka „Aktuaalse kaamera“ stuudiointervjuu Jüri Ratasega, kus ajakirjanikud küsisid küsimusi: „Ehk me hakkame...?“ ja „Kas me jagame praegu...?“ (Ratas "Aktuaalses kaameras"..., 2017). Selline töövõte aitab aga ilmetada küsimust ning mõista konteksti (st mingi kindel otsus puudutab kõiki Eestis elavaid inimesi). Lisaks, kui teleajakirjanik teeb *stand'i*, võib ta kirjeldada olustikku ning oma täpset asukohta, ka seeläbi võib minavormi uudistes esineda.

Minavormi kasutamine võib aga viidata kallutatusele, sest ajakirjanik ei ole enam pelgalt info edastaja, vaid on uudisloo üks osapool (Tulloch, 2014: 636). Kui ajakirjanik esitab ise fakte, saab

selgelt küsimärgi alla seada tema objektiivsuse (Tumber, 2012: 304). Samas esines minavormi vaid kuues protsendis eesti uudistekstides, mille põhjal saab öelda, et eesti ajakirjanikud pole selle kriteeriumi järgi kallutatud ning säilitavad pea kõigil juhtudel neutraalse positsiooni. Samas tuleb märkida, et minavorm ei tähenda alati kallutatud uudisteksti ning võib olla kasutusel loo ilmestamiseks.

Kui lähtuda Eestis levinud ajakirjandustavade, et uudistes on fakt ja arvamus selgelt lahus ja reporteri enda seisukohad ning kohalolu ei tohi uudises läbi kumada (Hennoste, 2008: 91), ei ole ka imeks pandav nõudmiste ja ettepanekute vähesus. Ajakirjanikud kajastavad uudises ennekõike mõnda sündmust, selle kulgu ja tausta ning seesugused üleskutsed on enamasti omased arvamusalustele.

Pea neljandik lugudest sisaldas iseloomustavaid omadussõnu, mida ajakirjanikud võivad kasutada mõne nähtuse ilmestamiseks või olulise ja vähemolulise teabe vahel erinevuse tegemiseks. Omadussõnad illustreerivad teksti ning seesugust teavet on inimestel ka parem lugeda või kuulata, sest see on lihtsalt loomulik ja isikupärasem (Bell, 1991). Samas võivad ka omadussõnad auditoriumiga mängida, sest igal omadussõnal on kindel laeng (White, 2004: 229). Näiteks on ajakirjanik midagi rõhutanud, mis paneb meediatarbijaid uudise sisu sootuks teisiti mõistma. Seega oleneb taas auditoriumi mõjutamine või ajakirjaniku neutraalsus konkreetsest uudisest. Lihtsalt omadussõnade esinemise põhjal ei saa määrata seda, kui objektiivsed eesti ajakirjanikud on. Näiteks maailmarekordi jooksnud sportlase kohta saab öelda „praeguse aja kõige kiirem atleet“, sest omadussõna on lisatud faktidele toetudes. Samas mõne maksupettuses kahtlustatava ettevõtja kohta „rahaahne ja omakasupüüdlik“ öeldes, pole enam tuginetud faktidele ning uudistekst on kallutatud. Antud kontentanalüüsi põhjal pole aga eesti uudistekstides omadussõnade analüüsimisel otseselt kallutatust võimalik hinnata.

Pea 13 protsenti uudislugudest sisaldas ajakirjaniku arvamust, mis pole aga tervest valimist väga suur osakaal. Eesti ajakirjanduskultuuris on arvamus omane just arvamusalustele, seega säilitavad uudises ajakirjanikud enamasti neutraalse positsiooni. Kuna uudislugu peab esitama fakte, mille alusel saab auditorium tõe n-ö välja sõeluda (Condit ja Friedman, 1998: 332), ei tohi seal ajakirjaniku enda arvamust enamasti sees olla ehk faktipõhine žanr seisab arvamusest eraldi. Kuna analüüsist selgus, et eesti ajakirjanikud enamasti oma arvamust uudistes ei avalda, saab väita, et uudised ei ole kallutatud. Samas ei tähenda ajakirjaniku arvamus kohe kallutatud uudist, vaid seal

võib olla kirjeldus, kuidas ajakirjanik mingist teemast aru saab ning allikas võib seda arvamust kas kinnitada või ümber lükata.

Küll aga ei käi klassikaline uudis ja arvamus omavahel kokku, sest see läheb tugevalt vastuollu objektiivsuse printsiibiga (Hennoste, 2008: 91). Seega saab Hennoste järgi öelda, et arvamuse esinemine uudistekstis on selge viide kallutatusele ning ajakirjanik pole oma tööd tehes jäänud neutraalseks. Kuna arvamust esines veidi üle kümnendikus lugudes, ei ole eesti ajakirjanikud kallutatud.

Lisaks tuleb silmas pidada, et fakti ja arvamust pole alati võimalik uudislugudes eristada (Bell, 1991: 13) ning seetõttu võis ajakirjanike arvamust uudistes olla rohkem. See ei pea olema otsene, vaid vahel võib arvamusele viidata juba mingi kindel teemakäsitus. Kui lähtuda Schudsoni (2003: 41) ideest, et ajakirjanikud on vihjeandjad ja valivad, millal millistest teemadest rääkida, siis võib juba valikuprotsessis sisalduda ajakirjaniku arvamus. Seega tuleb vahet teha otsesel ja kaudsel arvamusel. Samas analüüsib see bakalaureusetöö vaid otsese arvamuse esinemist uudistekstides.

Arvamuse avaldamise ja kallutamise vahel paralleelide tõmbamine oleneb sellest, millesse teadlase käsitlusest lähtuda. Kui defineerida uudise diskursust Hennoste järgi, on arvamus võrdne kallutatusega, samas Belli järgi on see piir palju õhukesem.

Eri sekkumise tunnuste vahel esines keskmise tugevusega või nõrk statistiline seos. Seega ei saa väita, et mingid tunnused alati koos käiks või teineteist välistaks. Seejuures selgus, et arvamuse ja minavormi vahel tugevat seost ei olnud. Nende vahel oli keskmise tugevusega (korrelatsioon oli veidi üle 0,4) seos. See viitab sellele, et eesti ajakirjanikud ei avalda oma arvamust alati enda kaudu („mina arvan“, „mulle tundub“, „olen aru saanud, et“ jne) vaid teevad seda uudisteksti sisse peidetult. Raadios või televisioonis saab arvamust või suhtumist teemasse edasi anda ka hääletooni ja/või näoilmetega. Seetõttu polegi arvamuse avaldamiseks alati vaja endale viidata.

Suurim oli seos iseloomustavate omadussõnade ja arvamuse vahel. Kuid ka siin polnud tegemist tugeva seosega, vaid see oli keskmine korrelatsioon ca 0,5. Seega, kui ajakirjanik avaldab enda arvamust, võib ta teatud juhtudel selle ilmetamiseks kasutada erinevaid omadussõnu. Teisalt, kui ajakirjanik hakkab teksti lisama omadussõnu, siis näitab ta ära, et tegemist on tema antud hinnangu või arvamusega. Kuna korrelatsioonikordaja ei näita tunnuse suunda, ei saa öelda, kumba pidi ajakirjanikud tavaliselt toimivad.

2. Kuidas on sekkumine seotud väljaandega, kas sekkuja rolli esineb rohkem era- või avalik-õiguslikus meedias?

Kui Henkel ja teised (2019: 2002) leidsid Saksamaa ja Suurbritannia kohta, et sekkumist esineb rohkem avalik-õiguslikus meedias, siis saab Eesti andmete puhul väita vastupidist: ERR-i ajakirjanikud sekkusid vähem kui teised. Kuna meediaruum ja ajakirjanduslikud tavad erinevad riigiti ning erineb ka meediaorganisatsioonide ülesehitus, võib erinevuse taga olla just iga riigi või piirkonna omanäoline meediakultuur. Reunanen ja Koljonen (2018) leidsid, et sekkumine mängib Soome ajakirjanduses suurt rolli ning arvestades omavahel Eesti ja Soome ühiskonna ja meediamaastriku sarnasust, saabki paralleele tõmmata just põhjanaabritega, mitte Saksamaa ja Suurbritanniaga. Lisaks on Saksamaa ja Suurbritannia Eestiga võrreldes suuremad riigid, kus on palju rohkem ka eri meediaväljaandeid. Kuna erameedia osakaal on suurem, võib sekkumine erineda ka väljaannete sees, mõnes väljaandes on seda rohkem ja teises vähem. See joonistus välja ka Eestis: kõik erameedia sekkumiste osakaalud polnud sarnased. Enim sekkuti Ekspress Grupis ja kõige vähem Postimees Grupis.

Minnes aga spetsiifiliselt väljaannete juurde, selgus, et kõige rohkem sekkusid uudistesse Eesti Päevalehe (EPL) ajakirjanikud ja kõige vähem ERR-i veebiportaali ajakirjanikud. Kui võrrelda kahe väljaande uudiste profiili, on ERR.ee rohkem keskendunud päevakajaliste teemade kajastamisele ning Päevaleht teeb rohkem uurivaid lugusid. Nende puhul võib sekkumist aga rohkem esineda (Cross ja Lockyer, 2006). Seejuures tahavad ajakirjanikud oma uudistekstiga ka inimesi suunata (*ibid.*), mitte nii väga informeerida. Seega on EPL-i ajakirjanikud võtnud endale teistsuguse rolli kui ERR-i veebiuudiste toimetajad. Neist esimesed lähtuvadki sekkuja rollile omasest avaliku arvamuse kujundamisest ning viimased täidavad informeerivat funktsiooni.

Lisaks on tegu ka kahe eri meediumiga: veebiportaal ja paberleht. Esimeses ongi võimalik teha kiireloomulisemaid ja kindlas ajahetkes olulisi lugusid, teise puhul nii operatiivselt tegutseda ei saa ning teemasse tuleb minna rohkem süvitsi.

Samas on oluline arvestada väljaannete või meediaorganisatsioonide ajakirjandustavasid ning rääkimis- või kirjutamisstiili (Bell, 1991). Kui teatud tavad või väljenduslaad on toimetuses omaks võetud, siis on oluline, et kõik sealsed ajakirjanikud seda järgiks, et väljaandel oleks läbivalt sarnane stiil. Seega ongi tulemustest lähtudes Päevalehe ajakirjanikel sekkuvam stiil ning nende kohalolu on uudistekstides tajutavam.

Iseenesest on EPL-il ja Delfil sama peatoimetaja, kuid nende väljaannete sekkumine polnud samas suurusjärgus, nimelt sekkusid Delfi ajakirjanikud vähem. Siin aga võib põhjendada seda taas platvormide erinevusega, kuna Delfi annab uudiseid välja reaalajas ja kajastab n-ö kiiremaid teemasid, ei pruugi ajakirjanikud lihtsalt ajaliselt nii palju sekkuda jõuda.

Kui aga võrrelda omavahel trükimeediat (Õhtuleht, EPL ja Postimees) erinesid kõikide väljaannete sekkumiste osakaalud üksteisest. Küll aga on märgatav see, et nii EPL-i ja Postimehe sekkumiste osakaalude suhe on keskmisega sarnane (kõige rohkem tõlgendusi, kõige vähem ettepanekuid ja nõudmisi jne), siis Õhtulehe puhul erineb iseloomustavate omadussõnade osakaal. Nimelt on seda 1,7 korda rohkem kui kõikide väljaannete keskmise puhul.

Kuna Õhtulehte peetakse ka seltskonnaleheks, võib seda põhjendada just meelelahutuslikumate teemade valikuga. Kui vaadata sekkumist teemade järgi, selguski, et meelelahutusuudistes sekkusid ajakirjanikud enim. Seda väitis ka Harrison (2008), kes kirjutas, et meelelahutuslikumates uudistes ongi rohkem emotsiooni, mistõttu on seal ka rohkem omadussõnu, mis seda väljendavad. Lisaks võib tegemist olla ka väljaande omanäolise stiiliga, kus omadussõnade kaudu muudetakse lugusid värvikamaks ja rõhutatakse mingi aspekti olulisust.

Võrreldes omavahel eri veebiväljaandeid, selgus, et kõige vähem sekkusid ERR-i veebiuudiste ajakirjanikud. Samas arvamuste ja tõlgendamiste tegemiste osakaaludes sarnanesid ERR-i veebiuudised Postimees.ee-ga. Kõige rohkem sekkusid aga Delfi ajakirjanikud, kusjuures arvamuste, ettepanekute ja nõudmiste, iseloomustavate omadussõnade ning minavormi osakaalud erinesid ERR-iga kahekordselt. Seda saab taas põhjendada juba eelmainitud väljaandele omase stiiliga ja kokkulepitud ajakirjandustavadega.

Vaatluse all oli ka kaks uudistesaadet raadios: „Päevakaja“ ja „Päevapilk“, millest esimene on Vikerraadio ja teine Raadio Kuku eetris. Raadiosaadete puhul sekkusid Raadio Kuku ajakirjanikud rohkem kui ERR-i omad. Samas oli „Päevapilgu“ puhul vaatluse all vähem lugusid. Ühtlasi oli raadio meedium, kus esines kõige vähem sekkumist. Selle võis tingida aga raadiouudiste omapära: võrreldes teiste meediumitega antakse uudised edasi kõige operatiivsemalt ning ajakirjanikel pole (eetri)aega, et sekkuda.

Teleuudistes oli võrdluses „Aktuaalne kaamera“, „Reporter“ ja „Seitsmesed uudised“. Kui teiste meediumite puhul oli ERR-is üldiselt märgatavalt vähem sekkumist, siis teleuudiste tulemustest

selgus, et kolmes vaatluse all olnud saates olid arvamuste ja tõlgenduste tegemise osakaalud peaaegu samas suurusjärgus („Aktuaalse kaamera“ puhul oli sekkumiste osakaal siiski kõige väiksem). Peamised erinevused tulid mängu minavormi, ettepanekute ja nõudmiste tegemise ning omadussõnade kasutamise puhul. Enim sekkusid Kanal 2 ehk „Reporter“ ajakirjanikud. Kuna „Reporter“ reklaamib end kui uudistemagasin, on seesugune tulemus ootuspärane, sest selles saates ei järgita nii rangelt klassikalise informatiivse uudistesaaate vormi. Kuna saates on sees ka meelelahutuslikuma sisuga uudiseid, võib sekkumist olla rohkem (Harrison, 2008).

3. Kuidas on sekkumine seotud loo teemaga?

Kui vaadata eraldi loo teemasid, selgus, et suurim oli sekkumine meelelahutusuudistes. Nagu Õhtulehe ja Kanal 2 puhul, saab seda põhjendada Harrisoni (2008) mõtetega, et emotsiooni väljendamiseks lähebki rohkem vaja omadussõnu. Ka on meelelahutuslike uudiste puhul vorm tavaliselt vabam ning ajakirjanik võib olla sündmuse üheks osapooliks. Lisaks võib ajakirjanike suhtumine meelelahutusse olla avatum kui näiteks majandus- või poliitikauudistesse, mis on jäigemalt raamistikuga valdkonnad. Kui lähtuda Hennoste (2008: 24) pehmete ja kõvade uudiste jaotusest ja kombineerida seda Belli (1991: 14-15) jaotusega, lisades sinna veel eriuudised selgus, et sekkumisel oli suur osakaal just pehmemate teemade ja eriuudiste puhul. Ehk teisisõnu oli sekkumine suur meelelahutuses, hariduses, teaduses ja osati ka kultuuris.

Vähim sekkuti poliitikast, krimist, majandusest ja arendustegevusest ning taristust rääkivate lugude puhul. Belli (1991: 14-15) järgi läheb küll majandus eriuudiste alla, kuid Hennoste (2008) järgi on see kõva uudise teemaks. Samas väitis Bell (*ibid.*), et kõvade ja pehmete uudiste määramisel tuleb lähtuda ka ajaraamist ehk kõvad uudised vajavad kohest avaldamist, pehmed mitte. Selle põhjal saab teha aga järelduse, et pehmemate teemadega on ajakirjanikel aega rohkem tegeleda, mistõttu saavad nad uudisesse ka rohkem sekkuda. Seega sekkuvad ajakirjanikud rohkem nende teemade puhul, millega saavad nad kauem tegeleda ning ei pea lugu kohe avaldama või eetrisse laskma.

Kõige rohkem tõlgendusi tehti haridus- ja teadusuudistes. Osa neist on Harrisoni (2008) järgi diskursiivsed uudised, mis on suunatud ekspertidelt ekspertidele. Seega on loomulik, et erinevate spetsiifiliste teadusterminite või uurimistulemuste puhul on kasutatud tõlgendusi, et auditoorium mõistaks paremini raskesisulist teavet. Tõlgendusi oli kõige vähem muude teemade ning kultuuri ja usu puhul. Kui lähtuda taas Harrisonist (2008), võib nende näol olla tegemist kirjeldavate

uudistega, kus räägitakse mingi sündmuse kulg lahti ning ei anta hinnanguid või võimalikke tähendusi. Seega mitmed kultuurilood räägivad mõne näituse avamisest, teatrilavastusest, filmist, auhinnagalast jne, kus kirjeldatakse sündmust või antakse selle toimumisest teada. Siinjuures on oluline märkida, et iga kultuuriuudise puhul pole tegemist arvustusega.

Küll aga esines minavormi kõige rohkem just kultuuri ja usu puhul, mida võibki põhjendada ajakirjanike arvustusega mõnele kultuurisündmusele. Seda väidet toetab ka keskmisest suurem ajakirjaniku arvamus osakaal kultuuri- ja usulugude seas. Kõige vähem minavormi oli krimiuudistes, mis on ka loogiline, sest ajakirjanik ei ole (enamasti) mõne kuriteo, väärteo või kohtuprotsessi üks osapool.

Ettepanekuid ja nõudmisi tegid ajakirjanikud enim kliimast ja keskkonnast rääkivates uudistes. Need võivad olla aga keskkonnalased üleskutsed, mis kutsuvad näiteks loodust säästma. Kõige vähem ettepanekuid ja nõudmisi tehti poliitikauudistes. Tumber (2012) selgitas, et poliitikauudistes võivadki ajakirjanikud end loost distantseeruda, et ei jääks muljet, nagu nad oleks mõne poliitiku poolt või vastu. Seega võis just seetõttu olla vähe ettepanekuid ja nõudmisi, sest ajakirjanikud ei näita välja enda poliitilist kuuluvast ja sealjuures ei anna poliitikutele kätte n-ö otseseid tööriistu, kus ja kuidas midagi muutma peaks.

Kui muidu oli tervise teemakategoorias sekkumist vähe, paistis seal silma ettepanekute ja nõudmiste tegemise keskmisest suurem osakaal. Seda saab põhjendada aga COVID-19 pandeemiaga, kus väljaanded avaldasid iga päev terviseameti statistikat positiivsetest viirusproovidest ning tihti kutsus amet inimesi üles distantssi hoidma, hügieenireegleid järgima või kodus püsima. See muutus ka ajakirjanike enda tekstiks ning just seetõttu võis tervise valdkonnas olla suur osakaal nõudmiste ja ettepanekute tegemisel.

Selgus, et nii esilugude kui ka teiste lugude puhul on sekkumise osakaal võrdne. Seega ei ole avalugudes sekkumist rohkem ning toimetused ei vali teadlikult esilugudeks neid uudiseid, kus ajakirjaniku kohalolu on tajutavam.

4. Kuidas on sekkumine seotud allikavalikuga?

Igas uudisloos oli keskmiselt kaks allikat, kolmandikus lugudest olid allikad erinäolised ja pea pooltes lugudes samasugused (ülejäänud uudistes puudus selge viide allikale). Pea 56 protsendi

uudislugude puhul oli allikate seisukoht sama ning ca 44 protsendi puhul erinev. Seega saab vaid osalt Deuze (2005) järgi väita, et eesti ajakirjanikud pürgivad objektiivsuse poole, sest kuulatakse ära küll erinevad osapooled, kuid siiski kumab läbi see, et rohkem on esindatud vaid ühetaoline seisukoht. Seega ei leia tasakaalu põhimõtte eesti uudistekstides alati järgimist, pigem kaldutakse ühes loos sarnaste ja sarnase seisukohaga allikate valimise poole. Küll aga võivad ajakirjanikud sama teema kohta eri allikatega teha intervjuusid ning esitada neid eraldi uudislugudes (nt isiku A arvamus leiab kajastust artiklis nr 1 ja sellele järgneb isiku B arvamus samal teemal artiklis nr 2).

Kuna allikatüüpide esinemise osakaal oli ebavõrdne ning enim sekkumist oli just väga harva esinenud allikatüüpides, vaatan sekkumist enim esinenud allikate puhul. Seega keskendun allikatüüpide diskussioonis pigem erinevustele allikate, mitte sekkumise tunnuste vahel. Poliitikute ning riigiametnike allikana kasutanud uudistes oli sekkumiste osakaal keskmisest väiksem, napilt üle keskmise oli vaid tõlgenduste osakaal. Blumler ja Gurevitch (1995) väitsid, et ajakirjanikud sekkuvad tihti just lugudesse, kus allikateks on poliitikud, kuid samas võib seesugustes uudistes sekkumist rohkem tajuda. Analüüsist selgus aga vastupidine tulemus: eesti ajakirjanikud ei sekku poliitikutega uudistesse rohkem, vaid hoopis vähem. Tumber (2012) kirjutas, et kui ajakirjanikud lisavad lugudele rohkem allikaid ning eelistavad poliitikute öeldud kirja panna tsitaadina, kaugenevad nad loost ja jätavad sekkuja asemel vahendaja mulje. Seega võivadki ajakirjanikud poliitikutega uudistele läheneda nii, et lugudes on võimalikult palju otsetsitaate ning vähem ajakirjaniku enda teksti. Seetõttu võib olla madalam ka sekkumise osakaal, sest ajakirjanikud on seesuguste allikatega lugudele teadlikult nii lähenenud. Nad ei taha jätta muljet, et nad eelistaks mõnda poliitilist jõudu või vastupidi. Küll aga tuleb märkida, et analüüsis ei ole arvesse võetud erinevusi ühe allikatüübi sees ehk näiteks ei selgu tulemustest, kas ajakirjanikud sekkuvad mõne kindla erakonna poliitiku puhul uudisesse vähem või rohkem.

Sarnaselt poliitikutega lugudele olid sekkumiste osakaalud seesugused ka ettevõtlusalaste allikate puhul. Ka siin võib paralleele tuua Tumberi (2012) teooriaga. Kui poliitikute puhul mängib rolli maailmavaade, siis ettevõtjate puhul nende rahaline kapital. Näiteks kui ajakirjanik sekkub (positiivselt, kiitvalt) rohkem mõnda uudisesse ettevõtjast, võib see jätta mulje, et ajakirjanik saab sellest minisugust majanduslikku kasu. Seetõttu võivad aga ajakirjanikud end teadlikult allikast võimalikult palju distantseerida üritada, et seesugust muljet ei jääks.

Sekkumise osakaal oli suur aga tavakodanikke allikatena kasutanud uudistes, võrreldes teistega oli kõikide tunnuste esinemise osakaal keskmisest suurem. Siin aga võivadki ajakirjanikud julgemad

olla, sest neid ei saa seostada eelmainitud mõjuvõimu ja majandusliku eelise ärakasutamisega, mis võib poliitikute ja ettevõtjate allikana kasutamise puhul ilmned. Lisaks võivad tavakodanikega uudised olla just rohkem kirjeldavad või tendentsilised (Harrison, 2008), kus auditooriumile midagi lahti seletatakse. Seega võivad tavakodanikke allikatena kasutavad uudislööd olla suunatud laiemale auditooriumile ning seal lähtutakse Harrisoni (*ibid.*) *human interest* põhimõttest, kus on ajakirjanikul rohkem vabadust tõlgendada, kirjeldada ja seeläbi ka sekkuda.

Küll aga saab välja tuua eraldi ettepanekute ja nõudmiste tegemise osakaalu, mis oli madal ennekõike nende allikate puhul, kes on oma ala eksperdid (näiteks teadlased, juristid, sportlased). Lisaks oli selle osakaal madal ka meediaallikate puhul, kuid siinkohal võivad teised ajakirjanikud ja väljaanded olla konkurendid ning neile ei hakata mõnda ettepanekut tegema. Suur oli ettepanekute ja nõudmiste osakaal meditsiinitöötajate puhul, kuid seda saab taas põhjendada koroonaviiruse pandeemia aegsete üleskutsetega.

4.2. Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused

Käesolev töö annab ülevaate ajakirjandusliku sekkumise osakaalu ja seoste üle. Kuna tegemist on kvantitatiivsete andmetega, ei saa diskursiivses analüüsis minna väga põhjalikuks ning tuua konkreetseid tekstilisi näiteid. Seega annavad andmed ülevaate olukorrast, kuid analüüsimisel jääb osaliselt puudu kontekstist. Seetõttu ei saa ka tulemuste põhjal teha järeldusi, kas ajakirjanikud sekkuvad näiteks sisu seletamiseks või võivad nad olla teatud määral kallutatud. Samas mängib kallutus sekkuja rolli mõistmise ja lahtimõtestamise juures olulist rolli.

Et sekkumist põhjalikumalt uurida, tulekski uudislugude diskursust analüüsida ning teha põhjalik uurimus kvalitatiivsete uurimismeetoditega. Käesolev töö annab selleks aluspõhja, sest see näitas ära sekkumise ja seda iseloomustavate tunnuste osakaalu eesti uudistekstides ning nende seosed väljaannete, loo teema ning allikatega. Sekkuja rolli detailsemaks analüüsiks olekski vaja aga konkreetset uudisteksti analüüsi ning ka intervjuusid ajakirjanikega, kes saavad oma töövõtteid põhjendada ja nende üle reflekteerida. Selle bakalaureusetöö tulemused oleks abiks seesuguse kvalitatiivse töö uurimiskava koostamisel.

Lühidalt öeldes näitab töö sekkumise esinemist, kuid mitte selle põhjuseid ega tagajärgi. Tagajärgede uurimiseks saaks vaadata ka sekkumise mõju auditooriumile. Seda saaks uurida nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt. Ühe võimalusena saaks koostada auditooriumiküsitlusi, mis

võivad olla suunatud nt esinduslikule valimile, mille põhjal saaks teha järeldusi, mis laienevad näiteks terve riigi kodanikele (kvantitatiivne). Samas võib teha ka kvalitatiivse analüüsi väiksema grupiga, näiteks poliitikute, õpetajate või lapsevanemate seas, kellega saab läbi viia põhjalikumad intervjuud.

Küll aga viidi JRP uuringu raames läbi küsitlus ajakirjanike hulgas, milles uuriti nende enda hinnangut erinevate ajakirjanike rollide tunnuste kohta ning paluti hinnata oma toimetuse töövõtteid ajakirjanike rollidest lähtuvalt. Sellest annab ülevaate Anett Peel oma bakalaureusetöös. Kui Henkeli ja teiste (2019) uuringust selgus, et aktiivsemalt sekkusid ka naisajakirjanikud, võiks eraldi uurida ka naiste ja meeste sekkumise põhjuseid. Kuna sekkuja roll on vaid üks ja spetsiifiline roll, annab erinevate rollide esinemist eesti meediamaaistikul uurida ka laiemalt. Selle on oma bakalaureusetöös vaatluse alla võtnud Martin Johannes Teder, kes kasutas samuti JRP uuringu andmeid ja lähtus seega ka Mellado (2015) rollikäsitlest.

KOKKUVÕTE

Sekkuja roll väljendub uudistekstis minavormi kasutamise, järelduste, ettepanekute ja nõudmiste tegemise, iseloomustavate omadussõnade lisamise ning ka arvamuse avaldamise läbi. Enamasti on sekkuja roll ajakirjanike teadlik töövõte, seeläbi võib ajakirjanik ise ka uudisloos üks osapool olla. Küll aga võib sekkumine näiteks läbi arvamuse avaldamise viidata ka kallutatusale, kuid tuleb silmas pida, et ükski ajakirjanik ei saa ka kõige parema tahtmise juures lõpuni neutraalseks jääda. Sekkumine on aga tihtilugu keeruliste teemade puhul vajalik, sest siis saab ajakirjanik aidata auditooriumil uudise sisu paremini mõista. Seega pole ajakirjaniku seisukoha esinemine uudises aga alati üheselt samaväärne kallutatusega.

Eesti uudistekstides esineb sekkumist kahel juhul viiest, kõige enam sekkuvad ajakirjanikud tõlgenduste tegemise kaudu (28 protsendis uudislugudest). Rohkem kui viiendikku lugudest on ajakirjanik lisanud iseloomustavaid omadussõnu, pea 13 protsendis lugudest avaldab ajakirjanik oma arvamust. Eesti uudistes pole eriti levinud minavormi kasutamine ning ettepanekute ja nõudmiste tegemine (osakaal ca kuus protsenti). Võrreldes omavahel avalik-õiguslikku (Eesti Rahvusringhääling) ning erameediat, selgus, et avalik-õiguslikus ajakirjanduses on sekkumist vähem. Kõige rohkem sekkuvad Eesti Päevalehe ajakirjanikud ja kõige vähem ERR-i uudisteportaali ajakirjanikud. Sekkumise erinevusi põhjendab meediamajade töökorraldus ja erinevused toimetusesiseses ajakirjanduskultuuris.

Kõige rohkem sekkumist esines meelelahutusliku sisuga uudistes ning keskmisest oli vähem sekkumist taristust rääkivates või tervisevaldkonna uudistes. Viimastes oli küll suurem osakaal ettepanekute ja nõudmiste tegemise osas, kuid see on tingitud 2020. aastal suurt kajastust saanud COVID-19 pandeemiast, mil inimestele ohutusalaseid üleskutseid tehti. Meelelahutuse puhul oli sekkumine aga suur seetõttu, et ajakirjanikud peavad seesugustes uudistes rohkem kirjeldama ning seeläbi on uudistes ka rohkem emotsiooni, st ajakirjaniku kohalolu on tajutavam. Palju sekkusid ka ajakirjanikud nende lugude puhul, milles oli allikateks kasutatud tavakodanikke ning vähem esines sekkumist poliitikute või ettevõtjate puhul. Seda just seetõttu, et tavakodanikel pole suurt mõjuvõimu ning neid intervjuuerides võivad ajakirjanikud olla julgemad. Poliitikul või ettevõtjal on aga teatav võim ning nendega rääkides on ajakirjanikud ettevaatlikumad, sest liialt sekkudes võib raske olla tajuda objektiivsust ning ajakirjaniku võidakse näiteks mõne allika eelistamises süüdistada.

Sekkuja rolli pole Eestis varem põhjalikumalt uuritud. Lisaks pole Eestis tehtud ka suuremahulist analüüsi ajakirjanike rollikäsitlest eri meediumite uudislugudes. Seega ongi käesolev töö esimene, mis annab ülevaate sekkuja rollist eesti meediamaastikul ning selle esinemisega seotud teguritest. Kuna töö on kvantitatiivne näitab see ära vaid sekkumise osakaalu, ega analüüsi täpsemalt selle põhjuseid ega tagajärgi.

SUMMARY

The journalistic interventionist role is perceptible in news through the use of first person, interpretation, qualifying adjectives, proposals and the opinion of the journalist. The role of intervention in journalism is multi-faceted, hence the reasons for it vary to a great extent. In most cases, journalists are aware of their intervention in articles and even embrace it in an unbiased way by using their expertise and opinions to help the audience understand the content better. In others, interventions could imply biased journalism, but it is important to note that it is nearly impossible for a person to be fully objective. With some complex topics, intervention could be necessary because the journalist can help the audience understand the content better. In that case the participation of the journalist does not always mean that the news is biased.

Intervention in Estonian news was detected in two news stories out of five. Journalists intervene most often through interpretation (28 percent out of all stories). Journalists use qualifying adjectives in 23 per cent of the news, they express their opinion in 13 per cent of the news. It is not that common to use the first person or make proposals in Estonian news (*ca* 6 per cent each). There was less intervention in public service media (Eesti Rahvusringhääling, ERR) than in private media outlets. Journalists of Eesti Päevaleht (a daily newspaper, privately owned) intervened most to their stories and the journalists of ERR's online news intervened less. The difference between interventions in outlets can be explained by the dissimilar work arrangement of the media conglomerates and the differences in the editorial press culture.

Journalists intervened most in entertainment news and less in news about infrastructure and health. It should be noted that in the last category the share of proposals was higher than the overall average, as it earned a lot of media coverage in 2020 due to the COVID-19 pandemic. The interventionism was high in entertainment news because journalists need to be more descriptive to express more emotion in text. This makes the presence of the journalist more recognisable to the audience. The share of interventionism was high with the news that used civilians as a source and low with news including politicians and businessmen. Civilians do not have a lot of authority or power, therefore, journalists can be more venturous while interviewing them or transcribing the interview. On the other hand, when interviewing politicians, businessmen or other influential people, a certain caution is taken into account to avoid favouritism or public criticism.

This is the first thesis to study the journalistic interventionist role in Estonian news and the varying implications of it. Moreover, there has not been a vast analysis of the journalistic roles in Estonian news altogether. This quantitative thesis focuses on the share of intervention in news but does not look into the causes and consequences of intervention.

KASUTATUD KIRJANDUS

Bell, A. (1991). *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell

Blumler, J. & Gurevitch, M. (1995). *The Crisis of Public Communication*. London: Routledge

Carlson, M. (2016). Metajournalistic Discourse and the Meanings of Journalism: Definitional Control, Boundary Work, and Legitimation. *Communication Theory*, 26(4), 349–368. doi:10.1111/comt.12088

Condit, C. M. & Friedman, T. (1998) Reading the Newseum. *Critican Studies in Media Communication*, 15(3), 325-335. doi:10.1080/15295039809367051

Cross, S. & Lockyer, S. (2006). Dynamics of Partisan Journalism. *Journalism Studies*, 7(2), 274-291. doi:10.1080/14616700500533585

Deuze M. (2005). What is journalism?: Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 6(4), 442-464, doi:10.1177/1464884905056815

Fakazis, E. (2006). Janet Malcolm constructing boundaries of journalism. *Journalism*, 7(1), 5–24. doi:10.1177/1464884906059425

Ginosar, A. ja Reich, Z. (2020) Obsessive–Activist Journalists: A New Model of Journalism?, *Journalism Practice*, doi:10.1080/17512786.2020.1816488

Hampton, M. (2008). The “Objectivity” Ideal and its Limitations in 20th-Century British Journalism. *Journalism Studies*, 9(4), 477-493. doi:10.1080/14616700802113060

Hanitzsch, T. (2011) Populist disseminators, detached watchdogs, critical change agents and opportunist facilitators: Professional milieus, the journalistic field and autonomy in 18 countries. *International Communication Gazette*, 73(6), 477-494. doi:10.1177/1748048511412279

Harcup, T. & O’Neill, D. (2017) What is News?. *Journalism Studies*, 18(12), 1470-1488. doi:10.1080/1461670X.2016.1150193

Harrison, J. (2008). News. B. Franklin (toim) *Pulling Newspapers Apart* (lk 39-48). London: Routledge.

Henkel, I., Thurman, N. & Deffner, V. (2019). Comparing Journalism Cultures in Britain and Germany: Confrontation, Contextualization, Conformity. *Journalism Studies*, 20(14), 1995-2013. doi:10.1080/1461670X.2018.1551067

Hennoste, T. (2008). *Uudise käsiraamat. Kuidas otsida, kirjutada, toimetada ja serveerida ajaleheuudist*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kalmus, V. (2015). Standardiseeritud kontentanalüüs. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õppebaas*. Kasutatud 13.03.2021 <http://samm.ut.ee/kontentanalyyis>

Lomp, L. ja Olup N. (2019). Martin Helme soovib „kallutatud“ ajakirjanike eetrist maha võtmist, *Postimees.ee*, 28. märts. Kasutatud 20.10.2020. <https://www.postimees.ee/6556129/martin-helme-soovib-kallutatud-ajakirjanike-eetrist-maha-votmist>

Márquez-Ramírez M., Mellado C., Humanes ML., et al. Detached or Interventionist? Comparing the Performance of Watchdog Journalism in Transitional, Advanced and Non-democratic Countries. *The International Journal of Press/Politics*, 25(1), 53-75. doi:10.1177/1940161219872155

Mellado C., Mothes C., Hallin DC., et al. Investigating the Gap between Newspaper Journalists' Role Conceptions and Role Performance in Nine European, Asian, and Latin American Countries. *The International Journal of Press/Politics*. 25(4), 552-575. doi:10.1177/1940161220910106

Mellado, C. (2015). Professional roles in news content: Six dimensions of journalistic role performance. *Journalism Studies* 16, 596-614. doi:10.1080/1461670X.2014.922276

Ratas "Aktuaalses kaameras": me ei jaga ühtki senti, mida täna olemas pole (2017). *ERR.ee*, 19. aprill. Kasutatud 20.10.2020 <https://www.err.ee/590849/ratas-aktuaalses-kaameras-me-ei-jaga-uhki-senti-mida-tana-olemas-pole>

Realo, A. (2017). Sisseränne ja lõimumine. *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017 „Eesti rändeajastul“*. Kasutatud 15.05.2021 <https://www.2017.inimareng.ee/sisseranne-ja-loimumine/>

Reunanen, E. & Koljonen, K. (2018). Not Partisans, But Participants, *Journalism Studies*, 19(5), 726-744. doi:10.1080/1461670X.2016.1204940

Schudson, M. (1978). *Discovering the News*. USA: Basic Books.

Schudson, M. (2003). *The Power of News*. Cambridge, MA, London: Harvard University Press.

Schudson, M. (2011). *The Sociology of News*. New York, N.Y: W.W. Norton.

The Project (2020). Kasutatud 2.01.2021, <https://www.journalisticperformance.org/the-project>

Tooding, L.-M. (2015). *Andmete analüüs ja tõlgendamise sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tulloch J. (2014). Ethics, trust and the first person in the narration of long-form journalism. *Journalism*, 15(5), 629-638. doi:10.1177/1464884914523233

Tumber, H. (2012). *News a Reader*. London: Oxford University Press.

Ustad Figenschou, T. (2010) Young, female, Western researcher vs. senior, male, Al Jazeera officials: critical reflections on accessing and interviewing media elites in authoritarian societies. *Media, Culture & Society*, 32(6), 961-978. doi:10.1177/0163443710379667

van Zoonen, L. (1998). A professional, unreliable, heroic marionette (M/F: Structure, agency and subjectivity in contemporary journalisms. *European Journal of Cultural Studies*, 1(1), 123-143. doi:10.1177/136754949800100108

White, P.R.R., (2004), Subjectivity, Evaluation and Point of View in Media Discourse, läbi Coffin, C., Hewings, A., & O'Halloran, K., (toim), *Applying English Grammar* (lk 229-246). London: Hodder Arnold

LISAD

Lisa 1. Väljavõtte kodeerimisjuhendist: sekkuja rolli küsimused (tõlgitud eesti keelde)

SEKKUJA ROLL

Sekkuja roll viitab ajakirjandusstiilile, kus on tajutav ajakirjaniku enda hääl. Vahel võib sekkuv ajakirjandus tegeleda ka ühiskondlike gruppide või indiviidide eest kõnelemisega. Mida rohkem ajakirjanik ise oma uudises osaleb, seda enam on viiteid sekkuja rollile.

Ajakirjaniku arvamus

Kas ajakirjanik näitab läbi teksti, pildi või heli tugevalt enda arvamust, seisukohta, heakskiitu või mahategemist, mh selgelt pooli valides?

Arvamuse avaldamine EI PIIRDU vaid poliitiliste teemadega, see võib olla seotud poole valimisega ükskõik mis teema puhul. Ajakirjanikud võivad ka mingite gruppide huvisid kaitsta, kuid siis väljendavad nad otseselt ja selgelt enda seisukohta. Seda saab teha ka läbi žestide, emotsiooni või heliefektide.

Tekstis:

“Guantanamo vangla on tugevalt eba-Ameerikalik häbiplakk. See tuleks kiiremas korras sulgeda.”

Pildis:

Ajakirjanik väljendab žestiga oma arvamust: näiteks näitab pöidlaga alla või plaksutab.

Helis:

Pärast allika tsitaati kasutab ajakirjanik heliefekti, näiteks telemängust pärit valele või õigele vastusele viitavat kõlli. Ajakirjaniku hääletoon või muusikavalik ei pruugi alati olla piisav arvamuse tajumiseks.

0= Ei

1= Jah

Tõlgendused

Kas ajakirjanik seletab uudisloos sees kindlate faktide/sündmuste põhjuseid, tähendusi ja/või võimalikke tagajärgi? Tõlgenduslikku stiili võib vastandada kirjeldava või rangelt faktipõhise ajakirjandusliku stiiliga. Siiski ei ole tõlgendus sama, mis ajakirjaniku enda arvamus, sest see seletab fakti lahti, mitte ei anna sellele hinnangut.

Tõlgendused on oma olemuselt diskursiivsed, seega saab neid tajuda vaid tekstis, nii kirjas kui kõnes. Pilt ja heli võib tõlgendusi illustreerida, kuid omaette tõlgenduseks need ei kvalifitseeru.

0= Ei

1= Jah

Näide:

“Teadaandel võib olla kaks mõju: esmalt võib valitsus vabaneda vastutusest, suunates keerulised läbirääkimised hoopis parlamendile. Samas võib seesugune tegevus aga halvata erakonna üleminekustrateegia, mille eesmärgiks on presidendilt välja rääkida reformid ja muudatused inimõiguste valdkonnas.”

Ettepanekud ja nõudmised

Kas ajakirjanik teeb indiviididele või ühiskondlikele gruppidele ettepaneku või nõuab mingi kindla tegevuse mõjul muudatusi ühiskonnaelus? Sisuliselt teeb ajakirjanik ettepaneku mingiks kindlaks käitumisviisiks või kutsub inimesi üles konflikte lõpetama. Kas ajakirjanik kutsub inimesi üles teatud tegevustele ning teeb nende osas kindlaid ettepanekuid?

Ka need on diskursiivsed tegevused, mida saab väljendada vaid läbi teksti.

0= Ei

1= Jah

Näide:

“Linnaelanikud ootavad, et see inimene, kes nende majad prügimäele ehitas, vastutuse võtaks. Nüüd on viimane aeg, et ta neile vastaks.”

Iseloomustavad omadussõnad

Kas ajakirjanik kasutab iseloomustavaid omadussõnu? Tsitaatides esitatud omadussõnad selle kategooria alla ei kvalifitseeru.

Iseloomustavaks omadussõnaks võib olla sõna, mõnel juhul ka žest või pilt, mis lisab nimisõnale teatud hinnangu (näiteks intelligentne naine või hull mees). Omadussõnad on peamiselt tekstis, kuid mõnel juhul võivad žestid või näoilmed neid asendada.

0= Ei

1= Jah

Tekstis:

“Kristliku Demokraatide Erakonnas toimus eile tuline arutelu.”

“Kümned inimesed, kellest enamus olid tagasihoidlikud naised...”

Pildis:

Ajakirjanik räägib mingist inimesest ja teeb sõrmega oimukoha juures ringe, et näidata, et inimene pole terve mõistuse juures.

Nimetiitrites on inimese täisnime ees emotikon, mille kohal põleb elektrilamp, et viidata intelligentsele või loovale inimesele.

Minavorm

Kas ajakirjanik kasutab minavormi (mh mina, meie, minu, mind, meid jne) või on uudisloole lisatud *stand, point-of-view* (POV) kaader või osaleb ta ise aktiivselt sündmuskohal? Minavormi kasutades võib ajakirjanik ise olla mõne sündmuse tunnistajaks ja seeläbi avaldada ka oma arvamust.

0 = Ei

1 = Jah

Tekstis:

“Paljud meist on mures selle üle, kuidas meie söögilauale jõudev toit valmistatakse, kuid sellekohaste liialduste tegemine ei aita meid kuidagi.

Pildis:

POV kaader on filmitud läbi kaasaskantava peidetud kaamera. Näiteks on kaadrist näha, kuidas ajakirjanik siseneb narkoreidi ajal politseinikega koos korterisse.

Lihtlitsents

Lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.

Mina, Grete-Liina Roosve:

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Ajakirjaniku sekkuja rolli esinemine eesti uudistekstides“, mille juhendajad on Marju Himma-Kadakas ja Mai Beilmann, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Grete-Liina Roosve

24.05.2021